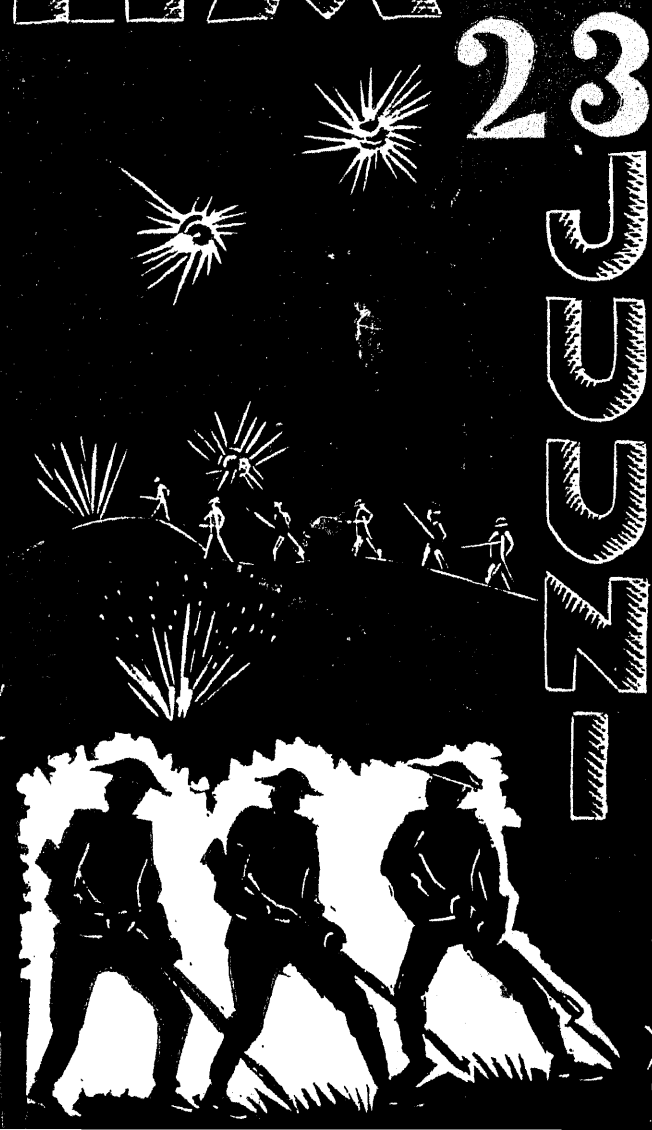

IDU

HA

23

JUN 21

EESTI HARIDUSLIIDU TEAATRITARVETE LADU

TALLINN, SUUR ROOSIKRANTSI 12

Telefonid: juhatus 452-03; büroo ja teatritarvete ladu 452-02.

*Näidendite laenukogu
Parukate laenukogu
Kostüümide laenukogu
Jumestamisvahendeid
Gaasilampe ja laternaid
Dekoratsioonide materjaale*

*Peopileteid ja -kuulutusi
Lendava posti kaarte
Konfetiit ja serpentiini
Kviitungiraamatuid
Liikmekaarte
Kontrolltähti*

Uudisteostena näidendite laenukogus:

„**Armuväikesed vääratused**“. E. Zalite. Komöödia 3 vaat.
„**Ingerl kuningas**“. A. Aru. Näidend 4 vaatuses.
„**Jürimatsi jaanik**“. V. Sarapik. Näidend 1 vaat.
„**Kasuisa**“. A. Tammann. Ühe armastuse lugu 3 vaatuses.
„**Kiki ja Mall**“. B. Kangerman. Näidend 3 vaatuses.
„**Kui põhjakuur ärkab**“. E. Post. Komöödia 3 vaatuses.
„**Mäeküla piimamees**“. A. Särevi dramatiseering 3 vaatuses.
„**Neltsid lampidega**“. Aug. Mälk. Komöödia 4 vaat.
„**Pilverlsti**“. A. Tammann. Komöödia 3 vaatuses.
„**Röövitud suudlus**“. V. Vent. Komöödia 3 vaatuses.
„**Suur saak**“. A. Brigader. Komöödia 5 vaatuses.
„**Söed**“. A. Tammann. Näidend 4 vaatuses.
„**Vaese mehe ututall**“. Aug. Mälk. Komöödia 4 vaatuses.
„**Vidriku parun**“. A. Särevi dramatiseering 3 vaatuses.
„**Võnnu all**“. P. Voolaine. Näidend 3 pildis.
„**Opetatud sulane**“. Rob. Lukss. Komöödia 2 vaatuses.
Deklamatsioonide kogu I. H. Laur ja V. Vent.
Deklamatsioonide kogu II. H. Laur ja V. Vent.
Valik humoreske. K. Vainomaa.

Lastenäidendeid:

„**Liisi holukarbi saladus**“. E. Nukk. Lastenäidend 2 vaat.
„**Uduallik**“. A. Tulik. Lastenäidend 3 vaatuses.
„**Ema mälestus**“. A. Rahula. Lastenäidend 2 vaatuses.
„**Noored kotkad**“. E. Nukk. Noorsoonäidend noorkotk. elust 2 v.
„**Tooma poisid**“. J. Jaik. Lastenäidend 3 vaatuses.
„**Saladuste saar**“. T. Braks. Noorsoonäidend 3 vaatuses.
„**Kaluripoeg**“. H. Tõnnov. Lastenäidend 4 vaatuses.
„**Väike sangar**“. H. Hütsi. Lastenäidend 4 vaatuses.
„**Väikeste vandeselts**“. A. Rahula. Noorsoonäidend 3 vaatuses.

ARENG

EESTI HARIDUSLIIDU AJAKIRI
VÕIDUPÜHA ERINUMBER

Nr. 4/5 1934. a.

JUUNI

II (VIII) aastakäik

Võidupüha — Valguse ja Vabaduse püha.

Ja an Rummo.

Igivanades aegades juurdub põhjamaiste rahvaste komme tervitada valgust ja sooja töotavat suve röömsate pidustustega kõrgendikele süüdatud tulede ümber. Jaani-ööl, mil meie taevakaarel sulavad kokku päeva ja öö piirjooned, sütivad meiegi kinkudel ja kõrgendikel kuni tänapäevani igal aastal tuhanded kõrgele loitvad tuled.

Meie ei tea, millal levis meie rahvas jaanitulede süütamise komme. Sajandite, võib olla isegi, et aastatuhandete takka on see komme pärandunud põlvest põlve kuni meie ajani. Me ei tea lähemalt isegi seda, mis eesmärke taotlesid meie kauged esivanemad, kui nad suvisel pööripäeval süütasid tuled: aeg on matnud nende tulede esialgse tähenduse juba ammu unustuse hõlma. Me võime ainult oletada, mida need tuled tähendasid. Jaanituled ise aga elavad edasi ja nende leegitsemine tundub meile kauge tervitusena kaugeilt esivanemalt, kes kandsid oma hinges lakkamatut iha valguse ja vabaduse järgi nagu leegitsevat tuld.

Kuueteistkümnendat korda läheme eeloleval jaaniööl vastu suvele selle aja jooksul, mil elame iseseisvas riigis.

Esimene iseseisvuse suvi ei annud alust röömutulede süttimiseks: see oli troostitum isegi varemoluist, kuna seda varjutas hädaoht langeda tagasi surve alla, mille ajad arvasime olevat mööda jäädavalt.

Kui meil lähema mineviku jooksul kunagi on süüdatud jaanitulesid, mille tähendus ligikaudugi langeks ühte selle tähendusega, mis andsid sellele tulele meie esivanemad muistse iseseisvuse päevil, siis olid sel kõige lähemal tuled, mis leekisid teise iseseisvuse suve 23. juunil, s. o. 15 aasta eest. Ei olnud küll needki tavalised jaanituled, mille ümber istutakse pühapäevases meeolelus ja lõbutetakse. Selle öö tulede valguses heideldi elu ja surma peale, tasuti kätte meile sajandite jooksul osaks saanud alandus ja häbi, lunastati verehinnaga sajandite eest meilt röövitud vabadus. Tuli, mis sel ööl pani veretama taevakaare, oli meie rahva loitma löönud vabadusiha.

Kas ei ole meie rahvaväe sangarlikkude võitluste ja võitudega 15 aasta eest Võnnu all antud igivanale jaanitulede-traditsioonile uus sisu ja tähendus? Kas ei tähendanud need võidud meie rahvale samasugust valguse-võitu, nagu looduseinimesele tähistas võitu pimeduse üle võidutsev päike, keda ta tervitas soojuse, valguse ja vabaduse igavese sümboli — leegitseva tulega?

Möödunud viisteist aastat on olnud pinevad tööaastad, mil oleme rühkinud ehitada üles oma iseseisvat riiki. Need on ühtlasi olnud uute raskuste, õppimise

Tõsta lipp!

Gustav Suits.

**Tõsta lipp! See aja käänul
tunnistaigu tuulte väänul
üle mandri maa ja vee:
tund on tulnud vanneit vandu,
et ei iial enam andu
ikke alla rahvas see!**

**Tõsta lipp! Kui kutse hele
kuulutaigu kõikidele
Eesti oma trikoloor:
vastu võõraid ristiõitjaid,
uusi maade, vete võitjaid,
kangelaste malev noor!**

**Tõsta lipp! Mis kaitsnud isad,
matnud muistsed sõjakisad,
näitku, itaitku meie põlv:
omaks maa see saatus juba,
tõõle määramise luba,
harijale nurmenõlv!**

**Tõsta lipp! Et teiste tuluks
merel siin ei elu kuluks,
võõrast plaigu laenaks laev.
Teist et rahvast see ei orjaks,
vaid ei ise tõuseks, korjaks,
mida oma soetab vaev.**

**Tõsta lipp! See vestiku, vestiku
tõotusest, mis kestiku, kestiku,
sinisega viiratud.
Musta mulla põimuline,
lehvi, valge võimuline,
tormatud ja piiratud!**

(Koõusti „Kõik on kokku unenõgu“ 1922.)

ning nooruseeksimumste ja eksimumstest tõõsnud vastastikuste arusaamatuste aastad, mil on õhvardanud tuhmuda mõiõstused aegadest ja sündmustest, milledele võõgneme tãnu oma iseseisvuse ja vabaduse eest.

Eelseisval Võidupõhal tuletagem uuesti meele sündmusi, mis tãhistavad kannatusrikast teed meie vabadusele: see tee määrab meie püüdmiste suuna tulevikugi jaoks. Langetagem pea sũgavaimas hardumuses kõõigi nende mõiõstuse ees, kes, rajades seda teed, annud suurima õhvri — oma elu. Tundkem rõõmu ja õhkust neist, kes jãõnud vankumatult truuks meie rahva vabadusaadetele.

Mõiõstustega võitlustest meie iseseisvuse teel õhutagem oma hinges kustumatut iha valguse ja vabaduse jãrgi!

Saagu jaanituledest — võidutuled, Võidupõhast — Valguse ja Vabaduse põha!

Konstantin Päts,
Riigivanem.

VÖIT MINEVIKUS JA OLEVIKUS

Ed. Laaman.

Võidupüha pühitsedes mõtleme kõigepealt oma minevikku. Meile tulevad meele sündmused 700 aasta eest, kus eestlaste väed Riias tulevate raudrüütlite tehnilise ülevõimu ees taganesid ja murdusid. See oli siis nüüd, 7 sajangu pärast — revanš. Nagu oleks seesama ajaloo film, kuid vastupidises järjekorras jälle ette vandatud: sedasama ajaloolist teed Riias Eestisse, kust sakslased tulid, sedasama teed aeti nad nüüd ka tagasi.

Kindral von der Goltz ütleb, temale olnud täiesti ootamata üllatuseks see hoog ja ind, millega eestlased sõdivad. Üllatus tuli sellest, et von der Goltz mõtles ainult olevikust, eestlane aga mõtles — minevikust. Olevikust mõeldes arvas von der Goltz, et eestlane niisama passiivselt sõdib landesvääriga nagu ta äsja sõdis enamlastega. Aga eestlasele, kes mõtles minevikust, oli siin kaks hoopis isesaja. Enamlane ei tähendanud talle minevikus mitte kui midagi. Seda pani ta eimillekski. Hoopis teine oli lugu sakslasega. See tähendas talle kogu tema ajaloolist minevikku. Sellele olid järelejätmatult mõelnud tema isad ja isade isad. See oli — põline vaenlane. Kui oletada üht silmapilku, kus kõik eestlase esiisad, Lembitust hakates, oleksid tõusnud oma sajangute hauast, et näha oma ülima tahte teostumist, siis oli seda — Võnnu-Ronneburgi lahing.

*

Aga tuletades meele omaenda mineviku sügavusi ei tohi me unustada ka tänapäeva maailma perspektiivide kaugust. Ka seal on meie sõjal landesvääriga omajagu tähtsust ja, vastuoksaks ajaloolisele, on see täiesti tänapäeva tähtsus, millega meil tegemist tuleb veel iga päev.

Revanš, kui ta saavutatud, lõpetab ajaloolised arved. Siis lüüakse see raamat kinni: „Eestlase 700-aastane orjus“ pannakse ära arhiivi ja alustatakse sootuks uut.

Sellepoolest võiks võit landesvääri üle vajuda hiilgava sündmusena minevikku, kuid tema tänapäeva tähtsus ei lase seda mitte. Ei ole juhus, et just mõne nädala eest von der Goltz avas Ida-Preisimaal oma tolleaegsetele kaasvõitlejatele mälestusmärgi. Landesvääri sõda märkis ainult uut jõudude tasakaalu Baltimere idarannikul. See uus jõudude tasakaal võib iga päevaga muutuda. Et ta meie kahjuks ei muutuks, selle üle on valvata juba meie põlvel.

*

*Kindral Joh. Laidoner,
Kaitseväge Ülemjuhataja.*

Maailmasõjas oli Saksamaal kaks rinnet ja oli ka kaks orientatsiooni. Ühed nõudsid rohkem uusi maid lääne-, teised idarindel.

Kui Venemaa sõjas kokku langes, läi lääne liitriikides, eriti Inglismaal, mõnessegi südamesse kahtlus: Kas suudab veel sakslast keegi lüüa? Kas ei tuleks otsida temaga kokkuleppe-rahut, päästes Läänes, mis päästa on, ja selle eest jättes Saksamaale vabad käed Idas?

1917. a. talvel ja veel 1918. a. suvelgi liikusid sarnased mõtted. Veel kui 1918. a. juulis saksa vägede suur pealetung Marnel juba seisma pandud, tuli Eesti esindajal Londonis prof. A. Piibul kuulda arvamisi, et „ega me sakslastele ikka rahu dikteerida ei saa“; „nad peavad midagi ka saama“ — “they must have something!” Ja kuna kolooniaid Saksale tagasi anda ei tahetud, siis jäi ainukeseks „midagiks“, mida pakkuda — vabad käed Ida-Euroopas.

Veel 1919. aastalgi leidus mõndki, kes Saksale soovitas Idas jätta „vabad käed“. Kuid siis juba oli ka vastuseis kõvenenud — mitte ainult diplomaatlikkudes ja poliitilistes ringides, vaid ka kohtadel enestel. Diplomaatlikkudes ringides öeldi siis, et kui Saksamaa saab vabad käed Idas, siis muudab ta Venemaa enda tagamaaks. Tegelikult osutub ta siis varsti — maailmasõja võitjaks. See oligi suur plaan, millega von der Goltz siis Baltimaal nii visalt sõdis. Oli liitriikide kohapealseid sõjaesindajaidki, nagu Ameerika kolonel-ltn. Warwick Greene, kes ei taibanud seda plaani ja toetas von der Goltzi Vönnu vaherahu tegemisel Eesti vastu. Kuid oli ka teisi, eriti liitriikide keskkohdades, kes asju nägid läbi sügavamalt, nagu Briti kindral sir Hubert Gough, kes liitriikide sõjamissioonide üldjuhina 10. juunil 1919. a. Tallinna reidile jõudes viibimata Greene korraldused tühistas ja kõigiti toetas eestlasi.

Eesti väed näitasid siis, et nad tõesti väärised toetust. Saksa käsi, kes end juba Baltimaade üle sirutanud, löödi tagasi.

Mis oleks olnud, kui seda mitte poleks sündinud? Sel saatuslikul silmapilgul oleksid tulemused olnud ettenägematud. Mitte ainult kogu Lätimaa poleks siis langenud Saksa vägede kätte, vaid varsti ka kogu Eestimaa. Saksa väed oleksid moodustanud Vene Loode armee liitlase ja toetaja, nagu seda 1918. a. hilissügisel Pihkva Põhja Korpuse asutamisel juba oli plaanistatudki. Saksa-Vene monarhism oleks siin kohe ühiselt pead tõstnud, ja milleks siis oleks kujunenud Ida- ja Kesk-Euroopa, seda on raske kujutledagi. Igatahes oleks olnud selle liidu üks peasihtidest — kõigi piiririikide kui ka piirirahvaste eneste lõplik ärapühkimine.

*

See ei ole veel minevik, see on alles olevik. Meie kuuleme tänapäeval jälle püüetest saavutada Läänest Saksamaale „vabad käed“ Idas. Mitte kogemata pole just praegu von der Goltz mälestussamba avamisega jälle tuletanud meele oma sõda Baltimaal.

Landesvääri sõjaga ajas eestlane sirgeks oma seitsme orjussajandi küüruselja. Võidupüha tuletagu eestlasele alati meele, et vabaduse eest tuleb võidelda iga päev uuesti.

23. juuni Võidupüha ajalooline tagapõhi.

Kolonelleitnant M. Kaht'ai.

Eessõna.

15 aastat tagasi oli Eesti vapper rahvavägi 23. juuniks kahepäevases võitluses Võnnu all otsustavalt löönud meie ajaloolist vaenlast. Võnnu all ja Riia all aset leidnud lahingud esinevad Vabadussõja episoodidena, mis laiematele hulkadele on tuntud nime all „Sõda langesvääriga“.

Sõjalisest seisukohast vaadatuna see sõjakäik esineb Põhja-Läti vabastamiseks ette võetud operatsioonina, mis kestis ümarguselt 1 kuu.

Poliitilisest vaatepunktist lähtudes „Sõda langesvääriga“ esineb ühe lülina ajalooliste sündmuste ahelas, mis tuntud Saksa „tungina itta“, mille algust tähistas ristiriitlike sissetung Baltimaale XII sajandil ja mis ei ole vaibunud ka tänapäeval.

Selles sõjakäigus pörkasid sajandite järele jõuliselt kokku balti-saksa aadli kitsad kihivõid (eesti) rahva üldhuvidega, pörkasid kokku rahvused, kelle arvulist vahetõrka Eestis iseloomustab suhe 2:101 eestlaste kasuks. Võitluses Võnnu all vaeti, kas Eesti-, Liivi- ja Kuramaast kujuneb Balti hertsogiriik või iseseisvad Eesti ning Läti vabariigid, kus rahva ena-

muse tahtel on maksmas demokraatlik riigikord. Tuli ja mõök tegid otsuse enamuse kasuks.

Balti langesväär — kavatsatud hertsogiriigi kaitsejõud.

Aastasadade kestes on Balti aadel püsinud Baltimaadel valitseva kihina. Tema käes olnud võimu on aadel kasutanud valitsemiseks oma kitsaste kihivõid seisukohast, arvestamata maa pärisrahvaste — eestlaste ja lätlaste — huviseid. Maa pärisrahvas hoiti oma siseelu korraldamise tööst võimu abil eemal. Aadli poliitilised püüded olid suunatud sajandite kestes sellele, et hoida alal oma eesõigustatud seisukohta. Selle eesmärgi saavutamiseks ei ole aadel tagasi pörganud isegi maa äraandmisest: 1561. ja 1600. a. Eestimaa rüütelkond otsustas viia maa Poola ülemvõimult Rootsi alla, 1710. a. Rootsi alt Vene kotka tiiva alla, 1917. ja 1918. a. püüti hertsogiriigina Saksamaa — Vaterlandi — poole tagasi. Püüti selle riigi võimu alla, kes rohkemal määral lubas tunnustada väikearvulise aadli kitsaid kihivõid, tuua

ohvriks absoluutses enamuses oleva maa pärisrahva elulised huvid.

Praegusel vanemal ja keskmisel põlv-vel on veel hästi meeles Saksa okupatsioonivõimude surve ja aadli sammud hertsogiriigi loomiseks, kus ülevõim oleks kuulunud väikesearvulisele aadlile.

Hertsogiriigi loomisega jõuti niikaugele, et 22. septembril 1918. a. Saksa keiser tunnustas uue Balti riigi iseseisvaks. Selle tunnustamisakti põhjal peeti Riias 5.—9. nov. 1918. a. Eesti-, Liivi- ja Kuramaa ühine Landesrat, kes valis Balti ajutise valitsuse (Regenschaftratsrat) ja Balti maanõukogu (Landesausschuss).

Uuele Balti riigile oli vaja leida veel valitseja ja nõutada tunnustus L.-Euroopa liiduriigelt. Astuti samme nende kavatsuste läbiviimiseks. Need jäid aga teostamata, kuna liitlaste sõjaliste võitude tulemusena puhkes 1918. a. novembri alul Saksamaal revolutsioon, mis põhjalikult muutis üldpoliitilist olukorda ka Baltimail. Sellele vaatamata Balti hertsogiriigi asutamise kava ei maetud maha, vaid seda arendati muutunud sõjapoliitilises olukorras uuel kujul, alul Riias ja Kuramaal, hiljem aga Põhja-Lätis.

Asudes hertsogiriigi loomise teele Balti aadlile ei võinud jääda kahe silma vahele see asjaolu, et uus riik vajab oma julgeoleku kaitseks sõjalist jõudu. Selleks ei võinud olla kogu rahvast moodustatud sõjavägi, mille koosseisus tol ajal oleks võinud lugeda vähemalt 90% maa pärisrahvast, kes vaevalt oleks toetanud uut hertsogiriiki kavatsatud kujul. Arvatavasti sel põhjusel saadeti 5. apr. 1918. a. laiali eesti riiklik-rahvuslik diviis.

Asuti looma uutal alustel maakaitseväge — landesvääri, mis pidi koosnema poliitiliselt ustavaist vabatahtlikest. Vabatahtlike poliitilise ustavuse hindajaks pidi olema n. n. landesvääri vastuvõtu komisjon, kus enamus sakslastel.

Saksa elemendi arvuliseks kõvendamiseks maakaitseväsed olid nähtud ette suured

vanusepiirid (18—60 a.). Samal otstarbel lubati maakaitsevække astuda ka riigisaksa sõjaväelastel.

1918. a. novembri alul esinesid okupatsioonivõimud eesti seltskonnategelastele Võrus ettepanekuga asutada eelnimetatud alustel maakaitseväge ehk landesväär. Kaugemale selle kavatsusega Eestis aga ei jõutud, kuna okupatsioonivõim murdus ja Eestis asuti kaitseliidu organiseerimisele ja rahvaväe loomisele.

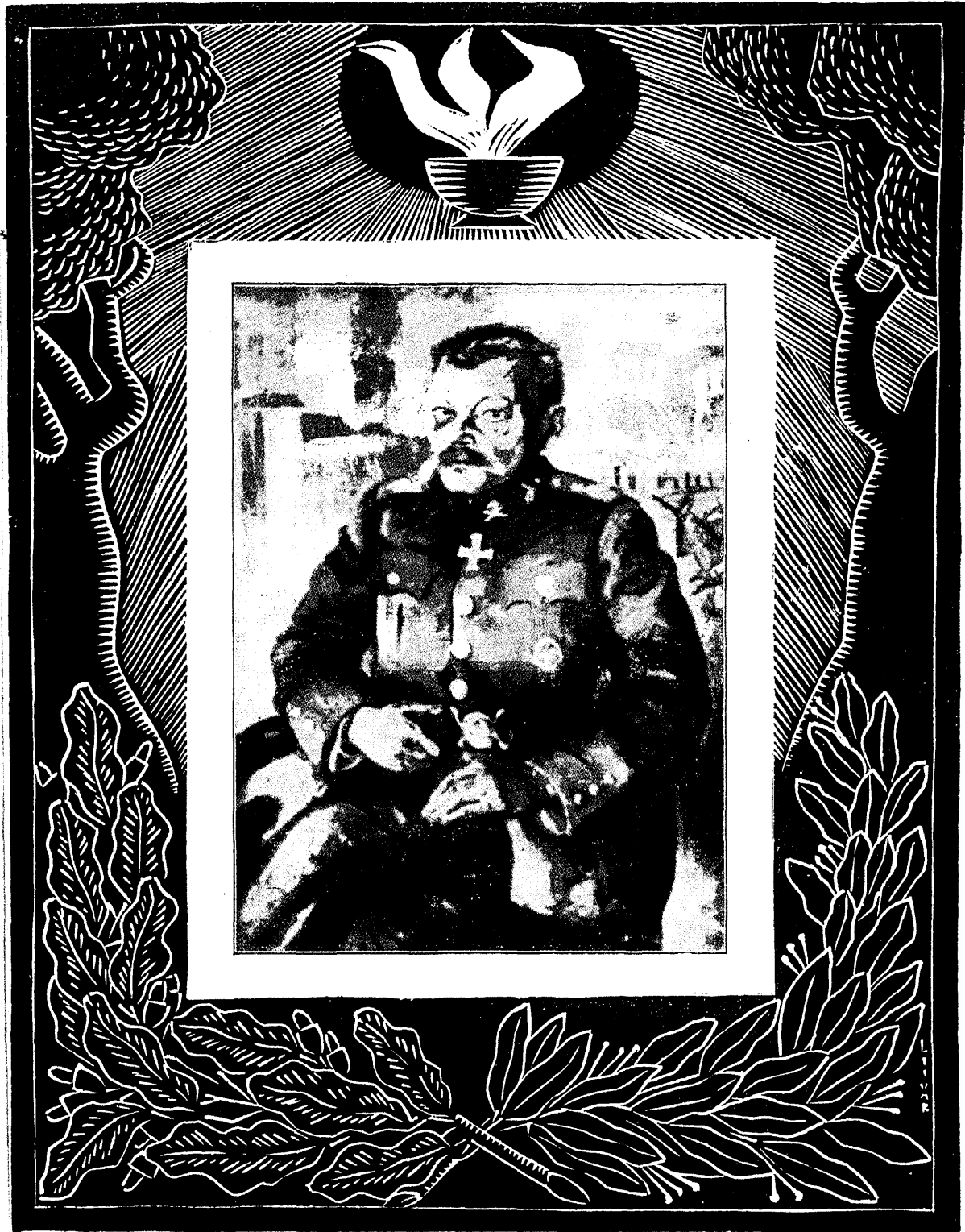
Lätis õnnestus okupatsioonivõimude heatahtlikul vastutulekul kohalikkudel sakslastel landesvääri loomine. Novembrikuu kestes formeeriti Riias kohalikkudest sakslastest (riigisaksa ja balti aadlisse kuuluvate endiste vene ohvitseride juhatusel) järgmised väeühikud: 3 Riia kompaniid, landesvääri löögiosa (Stosstruppe), patarei ja kuulipildujate komando. Landesväär, ajajooksul muidugi tunduvalt suurenenult, oligi meie kaalukaimaks vastaseks Riia operatsioonis.

Kaitsejõudude organiseerimisele Riias asus ka Läti Ajutine Valitsus. Organiseerimine edenes visalt: mehi tuli kokku vähe, suur puudus oli relvadest, varustusest, laske- moonast. Võimul olev Saksa okupatsioonivägede juhatus ei suhtunud kuigi hästi lätlaste üritustele.

Landesvääri kõrval asusid okupatsioonivõimud 1918. a. novembri lõpul looma uut väekoondist — raudbrigaadi. Seda formeeriti okupatsioonivägede parematest sõduritest vabatahtlikkuse alusel. Tema esialgseks ülesandeks oli okupatsioonivägede taandumise katmine, kuna okupatsiooniväed punaväe pealetungile ei avaldanud mingit vastupanu. Raudbrigaad, mis suurenedes ümber formeeriti rauddiviisiks, oli meie teiseks kaalukaks vastaseks „Sõjas landesvääriga“.

Landesvääri tegevus Kuramaal.

1918. a. novembris alanud punaväe pealetung jätkus ka detsembris nii Tallinna kui ka Riia suundades. Lätis äsja formee-

Kindral Ernst Põdder (E. Snellman'i maal)

ritud väed ei suutnud avaldada ülekaalukale punaväele kuigi suurt vastupanu. 2. jaan. 1919. a. Läti pealinn Riia langes vaenlase kätte. Läti Ajutine Valitsus asus Liibavisse. Nõrgad läti-saksa väeosad olid sunnitud taanduma lääne poole. Jaanuari keskel olid kaitsjad surutud Venta jõe. mis Liibavi-Riia suunas 65 km. merest. Okupatsioonivägede riismed jätkasid taandumist edelasse, Preisi piiri poole. Enamlaste pealetungi jätkudes läti-saksa vägesid ähvardati visata merre.

Mõjuvaks toetuseks Kuramaal võitlevatele vägedele oli eesti rahvaväe edukas pealetung 1919. a. jaanuaris. Selle pealetungi paralüüsimiseks punaväe juhatus oli otsustanud koondata Eesti väerinnete vastu nii vene kui ka läti punaarmee jõude Kuramaa väerindelt, kus oli otsustatud jätta pealetung ajutiselt seisma. See andiski võimaluse Läti vägedele jääda püsima Venta jõe ja seal organiseerida vastupanu.

1919. a. jaanuari lõpul olid okupatsiooniväed taandunud Lätist välja. Raudbriigaad oli oma esialgse ülesande täitnud ja võis lahkuda. Kuid ta ei lahkunud: 17. jaan. astus brigaadi etteotsa uus juht, kes asus brigaadi täiendamisele vabatahtlikkudega Saksamaalt, ja varsti kujunes brigaadist diviis. Ka landesvääri jõud kasvasid kohalikkude sakslaste ja Saksamaalt tulnud vabatahtlikkude arvel. Landesvääri juhiks tuli saksa ohvitser. Kõigi Kuramaal viibivate vägede juhiks kutsuti kindral von der Goltz. Temale allus ka läti pataljon. Sellest pataljonist kujunes hiljem brigaad kolonel J. Ballodi juhatusel. Saksamaal aga koguti vabatahtlikke Baltimaade jaoks. Värbimist juhtis kindral Goltzi vend. Vabatahtlikud tulid Baltimaale endile kodu looma: neile lubati kodanikuõigused ja maad uues Balti riigis. Vabatahtlikke tuli rohkesti ja kindral Goltzi käsutada olevad sõjalised jõud kasvasid. Lisaks eelpool nimetatud vägedele kindral Goltzil läks korda tuua Saksamaalt Kuramaale I kaardiväe reservdiviisi. Kokku oli kindral Goltzi käsutada 1919. a. märtsi alul umbes 9000 sõjameest.

Nende vägedega kindral Goltz asus pealetungile ja 18. märtsil vallutas Miitavi. Sellega oli vabastatud Kuramaa. See andis rohkem kindlust balti-saksa kavatsuste läbiviimiseks. Neid asutigi varsti teostama.

Siinkohal tuleb märkida, et balti-sakslased ei võtnud osa koostööst Läti Ajutises Valitsuses, välja arvatud väike grupp liberaalseid, kes koostööga nõustusid. Balti-saksa enamus oli aga asutanud endale rahvuskomitee (Nationalausschuss). See ei pooldanud Läti valitsuse radikaalseid samme, mis olid sihitud maareformi läbiviimisele Lätile soovitud suunas. Otsustati kõrvaldada Läti valitsus. Selleks landesvääri löögiosa 16. aprillil pani Liibavis toime riigipöörde: mõned ministrid areteeriti, peaminister K. Ulmanisel läks korda põgeneda Liibavi sõjasadamas viibivale a.-l. „Saratov“, kuhu ei küündinud sakslaste võim.

Rindel viibiv väikearvuline J. Ballodi pataljon ei saanud riigipöörde ärahoidmiseks midagi ette võtta.

Kukutatud Läti rahvusliku valitsuse asemele moodustati pastor Needra juhtimisel uus saksasõbralik valitsus, kes asus valitsema Balti hertsogiriigi vaimus.

Rahva poolehoidu võitmiseks uuele valitsusele kindral Goltz 1919. a. mai lõpul läti-saksa vägedega vallutas Riia.

Olukord Põhja-Lätis. Kokkupõrge Eesti vägedega.

Eesti Aj. Val. nõusolekul ja vägede ülemjuhataja kindral Laidoneri korraldusel organiseeriti Eestis lätlastest koosnevaid väeosi. 1919. a. mai lõpuks oli meie kulul organiseeritud Põhja-Läti brigaad, mille koosseisu kuulusid 2 jal. rügementi, 3 patareid, tagavarapataljon ja väiksemaid väeühikuid. Brigaad ei tegutsenud mitte koos, vaid rügementide kaupa meie 2. ja 3. diviisi koosseisu, kellele väeosad ka allusid.

1919. a. mai lõpul Eesti vägede ülemjuhataja kindral J. Laidoner suunas lõuna rindel asetsevad väed pealetungile.

Pealetung oli edukas. 26. mail vallutati Pihkva. Maikuu viimastel päevadel

vallutasid meie väed üksteise järele Läti linnad Lemsalu, Volmari, Võnnu, Marienburgi. 5. juunil Eesti 1. ratsarügement kindral G. Jonsoni juhatusel vallutas Eesti piirilt 150 km lõunas Düüna kaldal asetseva Jakobstadi, kus pani lehvima sini-mustvalge trikoloori, tähistades seega ajaloolist võidukäiku lõunasse.

Jakobstadi vallutamiseks oli Põhja-Läti enamlastest vabastatud. Riia oli sakslaste võimuses. Nüüd võis jätkuda Eesti-Läti-Saksa ühine võitlus enamlaste vastu idas. Selle asemel landesväär aga jätkas edasitungi Riist Eesti lõunapiirile. Sellele vaatamata, et Põhja-Läti oli vabastatud, mis oli temale kindlasti teada. Landesväärilt nõuti nüüd, et ta liikumise Eesti piiri poole katkestaks ja pöörduks itta enamlaste vastu. Landesväär meie nõudmist aga ei täitnud. Tähtsam kui võitlus enamlastega oli landesväärile saada Põhja-Lätimaa täielikult oma võimkonda ja takistada seal Põhja-Läti brigaadi mobilisatsiooni toimepanekut. Selle sammuga taheti võtta võimalus Läti vägedel arvuliselt üle kasvada landesväärilt ja Saksa vägedest.

Eesti vägede ülemjuhatusel oli oma esindaja kaudu Lätis teada sakslaste tegevus Liibavis ja Kuramaal. Oli teada ka Lõuna- ja Põhja-Läti vägede suhtumine ja eitav seisukoht Needra valitsusse ja landesväärisesse. Neid andmeid arvesse võttes ülemjuhataja kindral J. Laidoner otsustas tule ja mõõgaga astuda vastu ajaloolisele vastasele. Seega siis „Sõja landesvääriga“ otsustas kindral J. Laidoner. Kui arvesse võtta ülemjuhatusel tol ajal olnud andmeid balti-saksa jõudude suuruse kohta, siis peab küll ütleva, et see oli julge ja vastutusrikas samm, kuid, nagu ajalugu on näidanud, oli see samm õige, see väljendas kogu eesti rahva tahet.

Esimesed lahingud Võnnu all. Vahe- rahu.

5. juuni õhtupoolikul lõunapool Võnnu linna leidis aset esimene kokkupõrge meie

soomusrongi ja landesvääri väeühikute vahel. Vastane viskas vaenukinda esimesena. Järgneval päeval landesväär algas pealetungi Võnnule, kus asetseis äsja formeeritud 2. Läti Võnnu rügement ja 2 meie soomusrongi. Teised meie 3. diviisi koosseisu kuuluvad 9., 6. ja 3. rügemendid olid Võnnust 1—2 päeva teekonna kaugusel. Seejärel siis landesväär ülekaalukate jõududega 6. juunil vallutas Võnnu. Vastase väejuhatuse nõudis meie vägede tagasitõmbumist Põhja-Lätist Heinaste-Valga-Irboska joonele. Ülemjuhataja oli nõus vägede tagasitõmbamisega ainult siis, kui landesväär ka piirikaitse idas Läti territooriumil enda peale võtab. Kaitseid ju meie väed ühe Läti rügemendi toetusel üle 200 km pikka rinnet enamlaste vastu Düüna jõest Pihkva järveni. Vastase väejuhatuse nõudis aga meie vägede tagasitõmbumist ajaviitmata, seejuures vaikides rinde ülevõtmisest. Oli selge, et vastane ihaldas võitlust.

5. juunil alatud võitlused Võnnu all kestsid 10. juunini, mil liitlaste kohalikkude sõjaliste esindajate nõudmisel sõjategevus katkestati, ilma et vaenulikud pooled oleksid saavutanud oma nõudmistest kokkulepet. Liitlaste huvides oli võitlus enamlastega. Vastaspooled olid seni sõdinud enamlaste vastu, nüüd olid aga omavahel tülitsemas ja võitlus enamlastega jäi rohkem kõrvaliseks asjaks. Kuna meie liitlastelt saime sõjavaruustust, siis pidime nende nõudmisi ka arvestama.

Läbirääkimisi kokkuleppe saavutamiseks liitlaste vaheltsõbitusel peeti 10. ja 13. juunil Võnnus, kuid sellest ei saanud asja: mõlemad pooled jäid kindlasti oma nõudmistele juure. Uued läbirääkimised määrati liitlaste poolt kindlaks 20. juuniks, millal vastaspooled pidid tulema kokku Valga. Need läbirääkimised jäid aga ära, kuna vastase väejuhatuse 19. juunil alustas sõjategevuse meie vastu. Vastane ei soovitud vaherahu selleks, et leppida kokku meie väejuhatusega. Seda võisime jä-

reldada tema tegevusest vaheerahu kestes, mis kuigi tõsiselt ei arvestanud vaheerahu tingimusi. Vastane vajab vaheerahu ainult selleks, et hankida endale abivägesid ja neid koondada pealetungiks. Esimesed võitlused Võnnu all olid nimelt näidanud, et puht landesvääri vägedest ei jatku võitluseks eestlastega. Oli vaja juure tõmmata raudne diviis. Sellel kui puhtsaksa väekoondisel ei lubanud liitlased tulla põhjapoolse Düüna jõge. Kuid keelust saadi üle: rauddiviisi terves koosseisus palgati Läti Needra valitsuse teenistusse ja sellega oli asi juriidiliselt korras. Kolme landesvääri rügementi loeti vastuvaidlematult Läti väeosadeks. Nende üldjuht saksa major Fletcher võeti vastu Läti kodanikuks ja väeosi kõvendati puhtsaksa väeühikutega. Nii taheti kogu sellele sõjakäigule anda puht Eesti-Läti vahelise sõja ilme, millega ei Saksamaal, ei ka balti-sakslastel ametlikult pole midagi ühist — puha Läti sisemine asi.

On vastuvaidlematult kindel, et siin olid mängus Saksamaa huvid. Seda tunnistab avalikult kindral Goltz oma trükis ilmunud mälestustes. Seda tunnistab ka kindrali vend, vabatahtlikkude värbimise keskkohta juhataja Berliinis. Oma kirjas 7. 6. 19. a. kirjutab ta Berliinist landesvääri juhile, et vabatahtlikke — saksa tulevase asunikke — kavatsetakse Saksamaalt saata Baltimaadele niipalju, et seal pääseb esile saksa mõju täies ulatuses. Inimmaterjali selleks olevat Saksamaal tagavaraks küllalt: väiksema hinde järgi 3 ja suurema hinde järgi kuni 10 miljonit inimest. Mis selle kava läbiviimine oleks tähendanud Eestile ja Lätile, tohiks olla igale selge.

Meie vägede otsustav võit Võnnu all.

Vägede ülemjuhataja kindral J. Laidoner määras ajaloolise vaenlase vastu võitlevate meie vägede üldjuhiks kindral E. Põdderi. Tema ligemaks abiliseks ja staabi ülemaks oli kindral N. Reek, kes ühtlasi oli ka Võnnu rajooni koondatud väegrupi ülemaks. Temal lasus täie raskusega kogu diviisi kui ka alluva väegrupi opera-

tiivne juhtimine. 3. diviisi väeosi ülemjuhataja käsul toetas soomusrongidega ja löögiväeosadega kolonel K. Parts. Kõigi landesvääri vastu suunatud vägede ligemaks ülesandeks andis ülemjuhataja: purustada vastase jõud ja visata nad lõunapoolse Koivajõe suu — Segevoldi — Neu-Schwaneburgi joont.

Liitlaste nõudel ei tohtinud meie väed esimesena alata pealetungi. Seepärast läkski algatus vastasele, kes 9. rüg. vastu algas pealetungi juba 19. juunil. Esimese mõjuva hoobi andis vastasele 9. rüg. kolonel-leitnant J. Schmidt juhatusel 20. juuni õhtul lõunapool Lemsalu. Vastasel läks alul korda murda läbi meie kaitsejoonest, kuid õigel ajal abiks saadetud varukompaniid löid vastase paanikaliselt põgenema. Esimene mõjuv hoop, edasi antuna kogu võitlusrindele, tõstis meeskonna võitlustahet ja tiivustas uutele tegudele.

Järgmine hoop palgalise rauddiviisi peajõududega oli suunatud 6. rügemendi vastu, kelle kaitsta oli üle 30 km pikk rinne ja tähtis Stolbeni sõlmpunkt Võnnust lääne pool, mille kaudu viisid teed Võnnu all võitlevate vägede seljataha ja vägede juhtimise keskkoha — Volmari. 6. rüg. kolonel K. Tallo juhatusel pidas 2 päeva — 21. ja 22. juunil — äärmiselt ägedaid lahinguid teede sõlmpunkti käeshoidmiseks. Võitjaks jäi eesti sõduri visadus: vaenlane ei suutnud meie vastupanu murda. Eesti sõdur sai aru oma ajaloolisest ülesandest.

Sama tähtsusega kui Stolbeni sõlmpunkt meie rinde paremal tiival oli Ronneburgi kõrgustik rinde vasakul tiival idapool Võnnut. See kõrgustik valitses maastiku üle kuni Võnnuni, selle kaudu viisid tähtsad teed 2. diviisi rinde seljataha. Kõrgustikku kaitses 3. rüg. kolonel J. Kruusi juhatusel. Kahepäevases äärmiselt verises lahingus, samm-sammult taandudes, hoolimata lahtistest tiibadest, rügement hoidis käes selle positsiooni võtme senikaua, kuni otsus oli langenud.

Otsus langes rinde keskkohas, idapool Võnnu-Volmari raudteed — alul vaenlase

kasuks. Tema ülekaalukatel jõududel 21. juuni hommikul läks korda murda läbi 2. läti Võnnu rüg. rinne ja tungida edasi Volmari poole. Õhtuks olid vastase osad Võnnu-Volmari maantee suunas jõudnud Volmarile 10 km kaugusele. Olukord oli õige raske ja hädaohtlik, eriti seepärast, et hommikul kohale jõudnud Kuperjanovi partis. pataljon oli juba suunatud vastupeatungile, kuid tema tegevus ei suutnud veel avaldada mõju. Lahingu mõjutamiseks oli diviisi juhatuse käsutada Volmaris soomusauto „Vanapagan“ ja 6. rüg. pioneerkomando, kelle võitlusabinõudeks harilikult on tööriistad. Nüüd pidi ta koos soomusautoga relvadega astuma avalikku võitlusse vaenlasega. Neid jõude oli üpris vähe.

Järgmisel päeval, 22. juunil, varahommikul jõudsid kohale ülemjuhatajalt diviisi juhatuse käsutusse antud Kalevlaste Malev lipnik O. Tief'i juhatusel ja 1. rüg. pataljon, 1. kerge pataree ja mõned komandod kindral O. Heinze juhatusel. Ühtlasi andis ülemjuhataja käsu minna üle vastupeatungile. Kohale jõudnud väeosad suunas diviisi juhatuse läbimurdnud vaenlase vägede likvideerimiseks: 1. rüg. pataljoni rindelt, kalevlased tiivalt. Pealetungi tulemuseks oli meie otsustav võit. Kuna samal ajal vaenlase pealetung tiibadel — Stolbeni ja Ronneburgi rajoonis — ikka veel jätkus, siis aitas meie edule tunduvalt kaasa nende punktide käeshoidmine 6. ja 3. rüg. poolt. Veel otsustavamana tähendusega oli 9. rüg. edasitung Lemsalust lõunasse: ta ähvardas ära lõigata rauddiviisi peajõudude taandumise tee. —

Kahepäevases lahingus 21. ja 22. juunil oli vaenlane otsustavalt löödud. Öö kattel 22./23. juunil ta tõmbas oma väed tagasi Võnnust, Stolbenist, Ronneburgist. 23. juunil võisid meie väed maitsta juba oma võiduvilja: nende kätte jäid kõik punktid, mille kättesaamiseks vaenlane kahe päeva kestes asjata oli valanud oma verd. Samal päeval meie väed sammusid võidukatena Võnnu linna ja pikemalt peatumata jätkasid vaenlase jälitamist Riia

Eesti sõdurite poolt mahalastud langesvääri lennuk.

suunas. Võnnu alt taandunud vastase väed 23. juuni päeva jooksul ei avaldanud enam tõsist vastupanu. Ainult 9. rüg. vastu Engelhardshofi mõisa olid koondatud kõvad rauddiviisi jõud. Jaanilaupäeva õhtul tuli 9. rüg. pidada verist võitlust mõisa vallutamiseks. Tulemuseks oli see, et öösi 23./24. juunil vastase väejuhatuse tõmbas ka rauddiviisi väed lõunapoole Koivat Hinzenbergi positsioonidele. Siin, endistes maailmasõjaaegsetes kaevikutes, pidas ta vastu 27. juunini, millal sunniti taanduma Riia-eelsete järvede joonele. Kuid ka sellel laiadest veetõketest kujunenud looduslikult soodsal kaitsepositsioonil ei suutnud vastane püsida: 2. juuli õhtuks olid meie väed välja jõudnud Düüna jõe suhu ja ähvardasid siit tungida Riiale seljataha.

Vastane pidi vanduma alla. Ta palus liitlaste sõjaliste esindajate vahetalitust

sõjategevuse lõpetamiseks. Liitlaste nõudmisel meie pidime lõpetama sõja, andmata vastasele viimast hoop. See ei vastanud meie rahvaväes valitsevale meeleolule: mehed kippusid „Riiga rikkuma“, kuid ülemjuhataja ei võinud risti vastu minna liitlaste nõudmistele. Neist olenes meie sõjavarustuse saamine.

Meie võidu tulemusi.

Võnu lahingu võidu tulemused andsid end tunda kõigepealt Kuramaal. 23. juunil Saksa sõjaväed lahkusid Liibavist ja pandi maksma Läti võim. Kaks päeva hiljem tõmmati maha Wilhelm II ausamas Liibavi kuursaali ees.

27. juunil Needra valitsuse sõjaminister Vankin palus rahu läti rahva nimel. Ülemjuhataja kindral J. Laidoner vastas, et Eesti väed läti rahvaga ei sõdi, kuid „landesvääriga“ läbirääkimistesse astuda ei loe ta võimalikuks. Samal 27. juunil toimus ka Läti Aj. Valitsuse restaureerimine: 20.000 rahvahulk võttis juubeldades vastu Läti Aj. Valitsust, kui see Liibavi sadamas „Saratovilt“ maha tuli. Needra aga lahkus Riias ja asus Prekuli saksa sõjavägede juure. Nähtavasti oli ta jõudnud otsusele, et mäng on läbi.

Olgugi et „landesväärile“ jäi andmata lõplik hoop, meie võit andis siiski tähtsaid tulemusi.

Jakobstadti vallutamiseiga puhastati Põhja-Läti enamlastest, „landesvääril“ löömisega ka balti-saksa vaenulikkudest vägedest. Läti valitsus 8. juulil jõudis mere teed kaudu Liibavist Riiga ja võis nüüd asuda organiseerima valitsusaparaati ja riigikaitset peremehena omal maal.

Põhja-Läti brigaadist ja Lõuna-Läti brigaadist kujunes nüüd ühine Läti rahvuslik armee, kes võis asuda vabade kätega jätkama riigikaitse tööd.

Põhja-Läti vabastamisega meie lik-

videerisime oma lõunarinde vastu tegutsevad vaenulikud väed. Nende asemele tulid aegamööda meile sõbraliku naabri väed. Olgugi et pärast vaenulikkude vägede likvideerimist lõunas meie rinne pikenes idas 100 km võrra, oli selle kaitsmine tunduvalt kergem kui 350 km pika lõunapiiri kaitsmine. Ühtlasi Eesti-Läti sõjalist koostööd võidi nüüd rajada laiemale alusele.

Lõppsõna.

Põhja-Läti vabastamise järele punaväest ilmus meile lõunast uus kardetav vastane. See oli sama vaenlane, kes sajandite eest oli vallutanud meie maa. Kuid ülesanne, mille see vaenlane oli enesele seadnud, oli liig suur: ta tahtis uuesti oma võimu alla saada eesti ja läti rahvaid.

Nagu meile teada, Eesti vapper rahvavägi reamehest ülemjuhatajani täitis hiilgavalt temale osaks saanud ajaloolise ülesande: ta hävitas Balti hertsogiriigi ülesehitamise plaanid. Hiljem, 1919. a. oktoobris, neid plaane jätkati Suur-Vene ülesehitamise tähe all, kuid ka see avantsüür varises kokku, sest sel puudus rahva poolehoid ja toetus.

Ka Balti hertsogiriigi ülesehitajail puudus rahva poolehoid ja usadus. On täiesti kindel, et kitsaste kihihuvide toetusel loodud hertsogiriik poleks suutnud maad kaitsta punaste ülejõu vastu, vaid oleks kokku varisenud nagu Loode armeegi. Mis see oleks tähendanud Balti aadlile, tohiks olla igale selge.

Vabadussõjas kaitses Eesti oma vabadust ja iseseisvust vapralt ja vankumatult ja võitis sellega kogu kultuurilma tunnustuse. Üheks kangelaslikemaks etapiks Eesti iseseisvuse rajamisel oli „Sõda landesvääril“ vastu, mille pöördepunktiks oli Võnu lahing. Nendel rasketel päevadel saavutatud võitu, millega tõmmati läbi kriips Balti aadli lühinägelikust poliitikast, on põhjust meele tuletada ja pühitseta mitte ükski eestlastel ja lätlastel, vaid ka kõigil Eesti-Läti vähemusrahvastel.

Enese eest.

Johannes Schütz.

Hommikusse lõmbus punane joon.
Ei olnud sõnu. Miski viis keele.
Veri helises kõrvus kui ksilafon.

Nurgilt rebiti käsud --
«Ich befehle!»

Seis! . . . Otse — marss!
Komandas Preisimaa tules karastet sõdur.
Bellevue ees ridanesid vanad, õpilased noorukesed.
Üles! kilkas noor, hüüdis vana, karjus põdur.

Üks, kaks! Üks, kaks!
käsutas häbelikult kauguses surm.
Rabas võrdsest õud ning hurm.
Laks!
novembri külm tuksahtas puul.
Raks!
naagu ehmunud peni
jooksis vingudes kusaigilt kuul.

— Ah kuidas kõik ümber läeb.
Sõda ja sõda! Mu Jumal,
ei tea, mis sellest saab . . . !
— Ema, oled vana. Ära ole rumal!

Miks sa nutad. . .
Pean ruttama —
tunni pärast lahkuvad teised. . .
Tervita koduseid.
Ema, tağasi tuleme kõik . . . !

Ruti, sosisklus, tervitus. Hõik:
üks-kaks! üks-kaks!
Read. Koormad. Püssid. Hobused.

Laskund telefoniposti inimmesilaste pere.
Küüniteti üle päade põnevmeeli:
uus päevakäsk —
o m a k e e l i !
Kuumaks lõi vere.

Teisal põnevam ask —
telegramm:
Petserist kümme kilomeetrit,
Narvast kolm . . . !

Tartu palavasse verre viskus eetrit.
Üks-kaks-kolm
kiirenes südame samm.
Rabas ahin. See, kes kahles — kinnitas vöö.

Aja vesil ent prahvatas tamm —
tunnid olid tolm:
tuli lõuna, õhtu, südaöö.
Tuli hommik. Põles idas uus koidujoon.

Viirastus verd.
Helises telefon:
langemas Võru,
Kroonlinna ristlejad lõikavad merd
taga Aeegna ja Naissaare.
— Meid piirab varsti relvade võru.
Ei aita enam ükski haare. . .
Lõmmust lahti löi kahiluse pird.

Suleti koolid — sõda.
Ridanes mõõgatult õppur ja õppar.
Ei olnud vormi — oli hing.
Sai manitsejast põletai, tappar.
Sõda.
Kitsus ring.

Nii nad sõõstsid — algajad,
nokatsmütsis, kõrvad kinni seot rätiga.
Läksid enesesalgajad
püssiga, revolvriga, läksid — palja kätega
alla Narva ja Võru
enese eest. Võõras oli sapine, mõru.

* * *

Kotkapoeegi ei imetand me emade piim.
Preisi ja Galiitsia liini —
oli roimarlik rongile laad ja viim,
mõõga vastu vahetada kiini.
Ent nüüd nad sündisid üle õõ —
roodude talad,
kuigi puudus neil sõdalase vöö,
mitmel pastaldes jalad.
Ent nad sündisid üle õõ
Kambjas, Võnnus ja Kuustes.
Valgeis kasukais nagu rätsakad
tulid läbi õõd
jala ja ratsa.
Härm kuuvalges sätendas juustes,
põsil külma punane õrimm,
hinges aastasadade vim.

Maha jäid taas lumes talud,
lumes kuused, lumes mets.
Põllud, künkad, luhad, palud
valged, valged nagu pest,
valged laulud põhjatuules.

Mees, kes töö või sõjarüüs
vanu ei tuulele, andu ei luulele —
sõidelda sõda!
Surimärgeist ei pääse veel hubane koda
ega hüüs.
Nüüd — või ei kunaigi oleme vabad . . . vere süüs.

Üle soode, üle sihtide paela
raksatas talv.

Kõvemini suruti kaenla
redust kaevat püss ja lüüs.

Nõõiteti hoost. Pinguteti juhet.
Kellele määrat meist kalm,
kellele tervita koidanõu puhet?

Jaamast kihutas viimne rong —
teise vaatuse algust löi kauguses kahurigonõ. . .

* * *

Tuleb sõda, sõda, sõda
meie maale,
meie maale
tapp ning verevalamine.
Seadke valmis koolnu kaale,
sõsar, pese lavvad, küüri koda,
jõta nuti ja halamine:
pea vast veli kantaks, veli'i astu,
velle rind on läbi lastud,
murtud tema hing ja oda.

Poeg, su korjust isakoda
ehib küünalde ja kuuskedeõga,
velle-sõsari väikesed laudsi kõrval seisvad nuukseteõga . . .
Tuleb sõda, sõda, sõda. —

* * *

Akna aimatav ruut.
Paukude kaja.
Taeva löi raketi virvendav puuk —
kuskil väljul läks keit,
küla piirasid lahingu sajad.

Teisal seina tõusis pikk ja hoituna lapse nutt.
Aimus ju kõiõile ant, pojalõgi valu põimund südame kuttu:

— Isa ei tuleõgi enam . . .
— Uinu, uinu. Tuleb, tuleb,
isal sõidelda on sõda.
— Eile oli ju sõda!
— Uinu, uinu. Tuleb, tuleb.
sõda kestab hommikuni.
Maõa õra õõ ja unõ,
siis saab koit ja põleb ida,
siis on päev ja tuleb isa.
— Aõa kui isa ka siis ei tule?
— Tuleb, tuleb,
õle jõe ja õle kraavi,
toob sull' hobuse ja saani.
Tuleb, tuleb . . .

Vaikus.
Õõ.

II.

Aeõ lahti kooris kevadkuud,
taas sõdelesid veed ja põrisesid rattad.
Riik merekõõrdu tõusnud uus —
uus oma kaitsta, toita, katta.
Nõõd edasi! püssid ja kahurisuud,
edasi, aated ning tuli!
Siin väljul kord koltusid isade luud,
hõõbus tapluses valminud küli!

Kui joobumuses puhkes see,
mis hinges helliteti sala:
lõi kahekordselt verre muistne leek
ja rammu võtsid käed ning jalad.

Nüüd kevadpäiksesi täitus sõdalaste liit,
rind tulistus ja silmad seisis varul.
Ning miilas maa kui tuliurje riit,
káis üle õites metsi kahurite maru.

Oh edasi, edasi, kevadekuud!
Edasi, püssid ja kahurisuud!
Välja vaenlase tõrjume kodura'alt.
Edasi! — Vaba on Võru ja Narva —
juuksekarva
ei anna oma maast!

Láks sõdureid. Rong sujus jaama ees.
Lõi tänavaile laule, matusekelli . . .
Káis inimesi vahel toomin tee
ning muusika lõi marsse, viise helli.

Marssiõge, marssiõge, sõdurid, —
pojad oma maa.
Sõdureil julged on südamed
kátte maksuma ning — surema.

Kuid kihutas, kihutas aeg.
Õitest pudenes aed.
Ent ei rauõend meeste me rammu —
seisis ahelikku ja ritta.
Tolmles rukis ja kullatas kaer,
marssisid, marssisid sõdurid tundeõa sammu,
põhja, lõuna ja itta.

* * *

Heitluses enese eest
tule ning surmaõa
oleme jäänd.
Oleme valinud oma tee.
Nende põlevate päevade rütm
hingest ei hääbu —
kannan südame lähedal hõõõuvat sütt.

Ja kui kunaõi kirjutab kási
aasta 2019
ning keegi neist,
kelle algus me sási,
kes põlveneb meist,
sõidab sünõet Peipsit ning Soome laht,
teadku, et kord seda maad vahel Valõa ja Tallinna
oleme mõistnud meie nõi.
Teadku, et saarelise maa eest, vahel järve ja mere —
pojad julõemad andsid kallima —
oma elu ja vere.

K. A. Hindrey.

Mälu talitab üsna omavoliliselt, kuid nagu vaistlikult. Ta eemaldab kõik, mis ei ole tarviline või mis ei paista vajaline olevat neile ülesannetele, mis ta enesele on seadnud.

Ei ole ma kunagi mõtelnud mõnd sõja ajalugu kirjutada. Ei ole ma enesele võinud ette kujutada, et keegi võiks kunagi nõuda minult landesvääri sõja kohta mõnd ülevaatlikku materjalikogu. Ning seepärast ei olegi teda mitte.

Ja tähelepanekud näitavad, et isegi need, kellele ülesanded on tehtud meie vabadussõja eelajalugu ja ajalugu kirjutada, oma mälust on mõnikord armetult maha jäetud, oma silmi on teritanud vähem oluliste tähelepanekute suhtes, autosuggestiooni kaudu või bütsantinismi mõjul kõveralt ja viltu on vaadanud ja näinud. Peab ka andi olema historikuks, ei saa mitte lihtsalt käsutada, et see või see tehku ajalugu valmis.

Kuna mina enesele kunagi seda küsimust ette ei ole pannud, kas mul seda andi oleks, mida põhjaliku õppetegevuse kaudu muidugi peaks arendama, ei ole ma ka mitte andmete korjamise otstarbel vabadussõjas olnud. Ma olen vaid korjanud muljeid. Olen vaadelnud üldpilti ja üksikuid inimesi. Olen näinud üksikjuhtumeid

ja inimkogusid. Ning sõjakirjasaatjana edasi annud oma pilte.

See on nähtavasti sedavõrd esijoones seisnud, et mälu praegu ei taha kuidagi viisi sõna kuulda ja mulle meenutada üksikuid lahingukohti, nende lahingute ajalist järjekorda, mõne mõisa nime, kus kõneldi kaaluvaid sõnu ja anti otsustavaid käskke.

Kus oli see, mis oli selle koha nimi, kus kapten Kruus, praegune kolonel, oma ohvitserkonnaga saluteerides jättis jumalaga kindral Põdderit, kui see oli käsu annud viimseini kinni pidada seda tähtsat punkti? Kui naeratavalt-tõsiselt nad kõik seisid selle hoone trepil, käsi mütsi äärel, kuna meie auto hakkas krudisema liival! Mis väeosa oli selles mõisas sees? Vist oli see kuues rügement? Ka ses suhtes ei ole mälu enam kindel.

Muidugi mõista võiks ta tuge saada. Tarvis oleks vaid mõni raamat lahti lüüa ja maakaart lauale laotada, siis oleks ju kõik käes: koha nimi, kuupäev ja mis teed mööda sõitsime sellest Lätimaast läbi. Kuid kel on seda vaja?

Ma teaksin siis, kudas olime Marienburgis, Alt-Schwaneburgis, Fiandenis — imeplik, et need viimased kaks nime esile tungivad, ilma et seal erilisemat oleks sündinud kui kalapüük diviisi või mõne rügemendi noodaga. Sõdurid sikutasid heleda

päikese all võrku ja ma ütlesin, et nii ometi kala ei saa. Kuid kindral jonnis, et peab saama. Ja ma tundsin ülbet kahjurõõmu, kui roo sees ladistav vana lätlane võttis jalakõrguse abaraga kahenaelalisi kokri, kuna sõjavägi sai vaid pangetäie pisikest ahvenapuru.

Kunas olime kolonel Kurvitsa pool? Kus mõisas seisis kolonel Sternbeck? Ei tea, ei tea. Missugune sild see oli, kus kohal, mis õhku lasti, kui meie parajasti kavatsetime tagasi sõita, kuid otsustasime sõidu järgmiseks päevaks edasi lükata? Ei tea seda silda enam. Kuid ma ei kirjuta ju ka mitte vabadussõja ajalugu. Ma kirjutatan praegu, kuidas kindral Põdder selles vabadussõjas oli ja mõnikord võis olla.

Meie teame ju kõik, et kindral Põdder võis mõnikord Vana Mongool olla ja teinekord kindral Õkva ja siis jälle täieliselt ning ainult kindral Põdder. Kui tal aega oli, kui ta oma ruttu töötavas ajus oli ette näinud, et lähemal ajal mitte midagi ees ei olnud, mis nõudis täit jõudu ja terast mõtlemist, kiiret otsustamist või külma, rahulist kaalumist, siis võis ta enesele lubada olla kas kindral Õkva, Vana Mongool või professor Žaakov. Seda võivad ja tohivad inimesed, kes tunnevad oma jõudu, millele nad kindlasti võivad tugeada, kui vajadus nõuab. Ja seda vajadust määravad nad ise oma targa äranägemise järele. Keskpärane mees ärgu katsugugi: ta vaarub ja vääratab varsti.

Muide oli professor Žaakov keegi sürajanlane või mõni teine Soome hõim, kes kummitas meie kodumaal ja pidas mõnikord kõnesid. Ja kui kindral Õkva ütles midagi väga paradoksaalset ja tervet mõistust pahupidi pööravat, siis lisas ta vene keeli ja andeks paluva ilmega: „Ibo eeto govorit professor Žaakov!“ Need olid kindral Põdderi taevasteni haaravad huumoritunnid.

Neid oli aga vist väga vähe landesvääri sõja ajal. Mina neid nautinud ei ole. Need palavavad päevad ei annud mahti. Siis käisid mõtted ja mured ta peas ringi,

valmisid plaanid, muutusid, kujunesid teiseks ja kohandati olukorrale.

Ei lähe mul kunagi meelest see pikk autosõit sinna mõisa ja tähtsasse punkti, kus oli kapten Kruus oma rügemendiga. Mis oli ometi selle koha nimi? Ja kust õige sõitsime sinna? Volmarist, Vönnust? Või Valgast koguni?

Neid sõite oli ju nii palju, kui võeti karabiinid kaasa igaks juhtumiks; kindralil niisama relv rihmaga üle õla nagu saatjailgi. Kuid kolonel Kruusi juure sõitsime vaid kahekesi.

Sõitsime tunni tunni järele vaikides. Vahepeal aeg hakkas mööduma, seisukord läks päevast päeva pinevamaks. Kuid ei olnud õieti ärevust. Mitte mingit rahunust. Ja see kindel meeleolu oli nähtavasti sedavõrd üldine, et vist ei märgatudki, kuipalju kindral Põdder teda oma olemisega peajasjalikult lõi.

Mina ei teadnudki, milleks see sõit ette võeti. Kindral ütles, ma tulgu kaasa. Ta võis seda ütelda pika maa tagant. Ma võis n Valgas olla ja tema Volmaris ja siis korraldati kuidagiviisi, mõni auto oli kohal või sõitis mõni soomusrong või mõni teine — see läks kõik kõik nõnda libedalt sõjaväelise organisatsiooni käes.

Oli vaikne, rahulik, nagu surnud kauris maastik, millest läbi sõitsime. Inimesi mitte kuski. Vaid ühes teeäärses talus otsisin peremehe üles ja tohtisin temale selgeks teha, et sillatruup teel olgu jalamaid parandatud. Nõnda võib auto katki ajada. Ning niisugust juttu sõja ajal ei tohi lobiseda, et see tee ei kuuluvat tema parandamise alla. Olgu korras, kui tagasi tuleme, on vaid paari tunni töö. Ma võisin seda temale seletada, sest nõndapalju oskan ma veel läti keelt. Ja tagasitulekul oli tee korras.

Ka see mõis oli vaikne, rahulik, idülliline, kui ette sõitsime. Nagu oleks mõni pärastlõunane pühapäev, kus härrased istuvad vahest aias ja jooivad kohvi või loevad, ja pere teab seda ning põõnab kuski puude varjus või on läinud külla või kuhugi järve või oja ääre. Alles natukese aja

pärast valgub ohvitseri verandale ja ter- vitab rõõmsa üllatusega ja sõbraliku au- pakkumisega oma kindralit.

Siis lähevad nad kõik koos kuhugi sise- mistesse ruumidesse. Ma kuulen läbi ava- tud akna kindrali rahulikku häält, kuid sõnadest ei saa ma aru. Ei tahagi neist aru saada. Küll kindral ütleb, kui ma seda tohin teada. Ja kui mul seda teada vaja ei ole, siis ei ütle ta. Sõja asjad. On palju parem, kui ma kõike ei tea. Sõjas on oma saladusi ja neid võib vangis kas või unes välja lobiseda. Siin ses asjas ei maksa

tele ja kuulavad siis, mis käskusid antak- se ja kuidas nad peavad üldist olukorda nüüd tundes kohanema ja talitama.

Varsti on kuulda toolide nihutamist ja kerget kolinat, kandade kokkulöömist ja siis tulevad sammud. Uks avaneb ja nad tulevad välja, kindral eesotsas. Näod on kõigil lahkelt tõsised. Kindral annab veel kõigile kätt, nagu rivis seisavad nad siis kõik, nende ees aga ühel trepiastmel kap- ten Kruus.

Auto suriseb minema, suurte puude alt välja pikale maanteele.

Vaherahu konverents.

sõprus midagi, siin maksab reegel ja sea- dus ja kord.

Ma suitsetan ja vaatlen suuri puid, mis laotavad laia varju. Mõisaesised teed on puhtad, nagu oleks mõisaomanik alles kohal ja nagu valvaks tema silm. Kuid neid ei ole mitte kuski enam, mõisad on kõik tühjad ja mõisnike pojad seisavad seal lõuna pool meie vastas ja tahavad Saksa- maa väe ja võimuga jälle sisse tungida.

Nad ei kõnele seal kaua selles toas, kindral ja ohvitserid. Oieti ei ole ohvit- seride häält kuulda. Kuid mis on neil ka kõnelda? Nad vastavad vast küsimus-

Ja jälle sõidame vaikides ning vaatl- me seda ilusat maastikku, mille kündmise tahet ma nägin nõnda ihkavalt autojuhi silmis, kui siiasõidul lätlasega kõnelesin sillatruubist.

Kusagilt tuleb suur valkjas-kollane koer puhma tagant hüppega ja jääb alla. Au- to pehme vedrutus annab sellest märki ja ma vaatan tagasi. Keset maanteed la- mab koer liikumata.

„Oli tal vaja ronida,“ ütleb kindral ka- hetsedes etteheitvalt.

Kui parandatud truubist üle oleme, üt- leb kindral: „Hauptmann Fletcheril on vii-

siks kiiluna edasi tungida. Aga meie teeme temale tangid.“

Ma vaikin. Mis seal küsida, miks niimelt landesvääri hauptmann Fletcheril see mood on ja kust kindral seda teab? Tema teab juba, see on sõjameeste asi, neil on oma andmed, oma kool, oma kogemused.

Kindral kõneleb edasi, et kui tuleb, siis tuleb äge võitlus. Ja kapten Kruus peab oma positsiooni kinni pidama, maksu mis maksab. Sinna ei saa mitte abi saata. Peab üksi vastu pidama oma mees-tega.

Ma aimasin midagi sarnast selle jumalagajātu järele. Selles oli mingit erilist, pühalikku ja kanget. Nõnda naeratades ja mehilselt alistudes ootavad meie sõjamehed oma saatust või lähevad temale vastu. Niisugust naeratust olen ma juba näinud, kui käsutati noor soomusrongi ohvitser dessanti tegema. Niisama vaikselt naeratas ka tema.

Ja siin sel jumalagajätul oli ka kindrali näol see vaikne lahkus: vast näeme üksteist viimast korda. Mehed ei raiska siis sõnu ega tundeid, nad on siis kokkuhoidlikud. Kuid sügavalt liigutavad ja vaatlejat uhkeks tegevad.

Ma küsisin, mida õige lätlased kavatsevad teha.

Kindrali nägu läheb sarkastiliseks.

Semitan olevat meie ohvitseri kaelustanud ja alatasa hüüdnud: „Spassiiteli, spassiiteli prišli!“ Aga polkovnik Balodis, kelle juure meie poolt oli saadetud, oli vastanud, et olevat sisse kiilutud sakslaste ja vürst Lieveni vägede vahele ning ei saavat midagi teha.

„Igä seasaba pärast lööväd lärmi ja nõuavad tasu, aga ise nad endid ei liiguta,“ ütleb ta summaariselt, „aga ongi vist parem, kui ilma nendeta läbi saame.“

Kindral viitas seega nendele alatistele reklamatsioonidele, millega lätlased meie väejuhatust üle ujutasid. Sellel oli kana kadunud ja teisel oli vanker rekvireeritud ning hädakisa tõusis kohe taevani. Kuid

kui oma punane riisus, siis ei tehtud suurt häält.

Auto huugas ja laulis edasi, kuni see teekond lõppes, mis peaaegu vaikides tunde oli kestnud, ja algas ootamine, mis õige tuleb. Kõned Tallinnaga traadi teel, korraldused, ettevalmistused kõigi võimaluste vastu. Kuni äkki mõlemad jõud kokku prahvatasid. Ja siis algas peksmine kuni Riiani välja, surumine, tagaajamine, pressimine, hoogus, väsimata lõõtsutamine põgenejate kannul. Ja siis jälle vaikus.

Ühel päikesepaistelisel hommikul sõitsime autol Riiga. Ei saanud juba seepärast sellel vaevalt pool tundi kestval sõidul mõtteid vahetada, sest istusin autojuhi kõrval, kuna kindrali kõrval istus staabiülema Reek.

Nüüd sõideti ilma karabiinideta. Nüüd ei olnud mitte kuski karta luuravat vaenlast: sakslased olid aetud teisele poole Düüinat.

Kuid Riias, kui oli iga mees oma toimingud lõpetanud, siis alles sain kuulda, miks meie vägi kaugemale ei läinud. Siis jutustas kindral oma kokkuvõtlikul sõdalik-filosoofilisel viisil nagu vasaraga raiudes.

Sakslaste häving oleks olnud veel täielikum, ei oleks järele jäänud riismeidki. Pitka oli laevastikuga Düüna suus ja võis sakslastele risti vastu sõita otse Riiga sisse. Kolonel Partsi ja Pitka vahel oli side täielik, nõnda et soomusrongid võisid peale pressida ja kogu saksa sõjavägi ei oleks enam olnud ainult tangide vahel, vaid hoopis ringi ümbert haaratuna vangi langenud kogu täiega, varustusega ja moonaga. Aga liitlased ei olevat lasknud. Olevat valitsust ja ülemjuhatajat ähvardanud Eestit igast abist ilma jätta, kui Riiga tungitakse. Kuid vast olevatki parem, et viha hoost mitte veel toibunud sõjaväge Riiga ei lubata. Vast olevatki parem. Rahvusvahelise renomee pärast.

Ma olin küll kogu sõjaväega vastupidisel arvamisel. Ja vist oli seda ka kindral. Kuid tema kõige nõrgemaks küljeks oli ju see lojaalsus, millega ta suhtus valit-

Jägeli silla juures.

suse ning ülemjuhatus määrustele. Südames võis ta niisama mõelda nagu meie teised: mis abi meil siis veel vaja on, kui meie vaenlase täielikult oleme hävitanud? Ja hakkab siis tõepoolest liitlaslik Euroopa seepärast palju pead vangutama, kui me oma tormijooksu ei oleks lasknud pidurdada ja miitavi alt viimased landesvääri riismed kokku korjanud?

Kindral jäi hilise ööni Riiga. Ja nüüd võis ta juba kindral Õkva olla. Ning oligi. Ja südamel kipitas tal ikka midagi.

Olime viibinud Riia eestlaste seltsis, olime jutustanud, kuidas see kõik oli saanud võimalikuks, et meil on nõnda suur vägi ja et meie oma sõjalaevad saadavad granaate ja šrapnelle Golderaasse, olime kõnelnud sellest puhastustööst, mis tehti enne kodumaal ja siis Lätis. Olime rääkinud, et meie ratsavägi on juba Kuramaal sees, kolonel Jonsoni all Jakobstadi. Meil oli ju palju rääkida, mis riiglastele paistis imena ja peaaegu ebausutavana. Sest nad ei teadnud ju mitte midagi, maailm oli ju kinni tol ajal, rinded sulgesid teadete saatmist ja saamist. Ei tahtud nagu uskuda, et meil mitte abiks ei ole mõned

diviisid inglasi. Ainult meie olemasolu, meie viibimine praegu Riias kinnitas, et ikka meie need lahingud oleme löönud.

Kindral Õkval aga kipitas ikka nagu midagi südamel. Ja kojusõidul istus ta ise autojuhi kõrvale rooli juure. Käskis sõita Düüna sillale. Kus meil mitte midagi otsida ei olnud.

Teispool silda olid nimelt sakslased.

Ja sõitsime siis seni, kuni hakati tuld andma. Sellest hoolimata tahtis kindral edasi. Ning ainult see, et õpetaja Tallmeistri abikaasa ja praegune proua Piip olid autos, takistas teda jonnakalt edasi sõitmast. Ta tahtis nagu vägisi viimast korda veel sakslastega sarved kokku panna.

Kui daamid olid koju saadetud, sõitis kindral tagasi oma staapi. Ma jäin Riiga. Ning nägin siis järgmisel päeval, miks meie sõjavägi ei tohtinud Riias olla.

Läti valitsus sõitis sisse. Ilma Läti sõjaväeta. Ei oleks ju sünnis olnud Eesti lahingulööjate rivi Esplanaadil.

Nad kõnelesid palju palkonilt alla tol ajal ja tänasid liitlasi. Liitlasi ja ikka liitlasi. Ning hõre rahvas plaksutas loult.

Siis ei kannatanud meie konsul kapten Jakobson enam välja ja asus rõdule ning kõneles sula läti keeles, et eestlastest ei ole seni sõnagi lausunud. Kuna eestlased üksi Riia on vabastanud.

Ja siis plaksutas rahvas ja hõiskas elagu.

Nõnda et rahvas ise vahest küll unustab ja unustama harjutatakse, kuid tol korral ikkagi teadis, kuidas oli lugu tõepoolest.

Ma jutustasin sellest järgmisel päeval kindralile. Ta tõmbas kulmud kortsu ega lausunud midagi.

„Vaata, seda nimetan mina osavaks diplomaatiaks,“ ärritasin mina.

„Solche Tonten!“ ütles siis kindral nagu imestades.

„Tonten“ on tondid. Nõndaviisi söimas kindral mõnikord. Kui ta veel mitte päris pahane ei olnud.

Hiljem väljendas ta end juba hoopis karmimalt. Nõnda, nagu seda aus inimene teeb, kui tema õiglustunnet jämedalt on haavatud. Ühel teiskordsel sõidul Riiga on ta Ulmanisega ja Meyerovitziga Inglise esinduses väga otsekoheselt kõnelnud. Oma lõikavaima sarkasmiga. Halastamata.

Ning need esimesed kogemused ja pärastised juuretulevad määrasid ka tema seesmise suhtumise. Need ei takistanud mitte kunagi reaolude arvestamist, sest kindral Pödder oli tark, väga tark inimene. Ja väga õiglane mees, suurest laastust löödud iseloom.

Seepärast aga võis tema ka kindral Ökva olla ja Vana Mongool ja professor Žaakov.

Vist oli ta seda siis, kui meie Riias tagasi olime, Kreuzburgis vist.

Ostrovi sihis Terskaja jaamas tervitas mind nimelt keegi sõdur kättpidi ja väga lahkelt. Ma ei suutnud endale kuidagi viisi meele tuletada, et mina teda kunagi võiksin näinud olla.

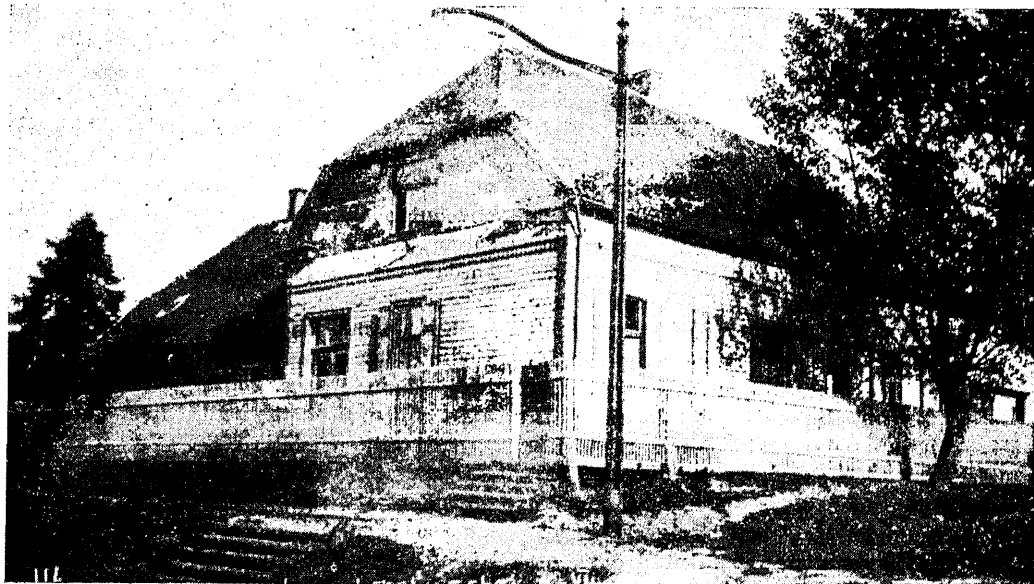
„Kas Teie ei mäleta, kui istusime kolmekesi ühel ööl Riia all ühel trepil ja jõime õlut?“

Ma ei mäletanud.

„Kindral Pödder oli, ja Teie ja mina,“ ütles ta.

Vist oli siis väga pime ja kindral sedapuhku Vana Mongool.

Näisugune ta oli ja näisugusena jumaldasid teda sõjamehed, vaprana, õiglasena, targana ja, kui vaja oli, mongoolina.

Maja, kus peeti läbirääkimisi vaerahust.

Mälestusi sõjast langesvääriga.

V. Koch.

Soomusrongidel tuli Võnnu lahingu järele siin mõned päevad peatuda. Landesväär oli taganedes purustanud kuus kilomeetrit Riia pool asetseva Rauna jõe raudteesilla. See oli kärsitu ootamine. Jälgvää osad rühkisid kummalgi pool raudteed hoogsalt edasi taganeva vaenlase kannul, kes Riia eelsetes vanades kaevikutes katsus luua uut vastupanuliini. 26. juunil pudenes Võndu teateid — Kuperjanovi partisaanidel olevat kogu päev olnud Riia-ga juhuslik telefoniühendus. Pealtkuulatud kõnede järele otsustades Riias pidi valitsema evakueerimis-meeleolu. Kolm soomusrongi pidid aga tegevusetult norutama Võnnus.

Õnneks soomusronglastel oli oma silla-meister, oma insener. Vist Jürgens oli ta nimi, kui ma ei eksi. Sellele mehele pandi pärast pahaks (see oli pärast vabadussõda), et ta end oli lasknud tituleerida inseneriks. Oli koguni kohtuga tegemist. Kuid mees oli meistri nime väärt. Õppinud Vene armees sõjaväeametnikuna Jaapani instruktoreilt sildade ehitamise kiirtehnika, kasutas ta nüüd oma kogemusi vabadussõjas. See oli üldiselt imesteldav

osavus ja kiirus, millega Jürgens sai hak-kama. Tema meistertöö oli taganevate enamlaste poolt lõhutud suure Pihkva raudteesilla kordaseadmise nädala-päevadega. Rauna sild raiuti palkidest valmis nelja päeva jooksul. Niisuguseid laiadele massidele nägematuid töökangelasi oli vabadussõjas küllaldaselt. Jürgens kuulub nende hulka, kelle nime seoses vabadussõ-jaga peaks peetama meeles tulevikuski.

29. juuni ööl soomusrongid võisid jat-kata liikumist Riia sihis. Mäletan, oli vaidlusi, missugune rong peab väljuma esi-mesena. Kõigil oli rutt. Vist Nepsi oma pääsis ette. Järgnesid remont- ja „supi“-rongid (nii kutsusid soomusronglased oma varustusronge). Esimese rongi ette oli asetatud paar lahtist platvormi, ühel mürt-sus partisaanide orkester. Kuid tuju oli muusikatagi löögirõõmus ja löögivalmis. Sõidutempo ei saanud olla kuigi kiire — raudteeliin kandis veel hiljutiste lahingute jälgi. Granaadid olid siin ja seal purus-tanud liipreid ja rööpaid ja lõhkunud tee-valli. Remontmeeskondadel tuli olla kibe-dasti ametis, et võimaldada edasipääsu.

Järgmise päeva õhtupoolikuks jõudsi-

me Rodenpoisi jaama. Siia oli vahepeal kujunenud kirju sõjalaager. Jalaväe osad kummalgi pool raudteed olid rühkinud veelgi edasi. Jaama ümbruses asus välistaape, patareisid, moonavoore. Soomusrongide saabumine muutis üldpildi hästi elavamaks. Rodenpois oli määratud soomusrongidele ja neid toetavatele väeosadele viimaseks baasiks, kust pidi algama lõplik rünnak Riiale. Kuulsime huvitavaid asju. Paar päeva tagasi oli läbi väeliini partisaanide seisukohtade juure ilmunud valge lipuga auto, tuues kaasa landesvääri ohvitseri ja kaks ameeriklast, nähtavasti Ameerika sõjamilitsioonist Riia. Ameeriklased olid endid deklareerinud ainult saatjateks. Landesväärlane oli kõnelnud vaherahu soovist ja palunud teatada meie tingimusi. Ta oli muuseas langetanud märkuse, et peaks lõpetatama vennatapmise sõda, andes mõista, nagu sõdiksime ainult lätlaste ja nende noore vabariigi vastu. Selles usus teatavasti püüti hoida ka välismaalisi sõjaväe saatkondi. Vastus landesväärilasele olnud lühike: tõmmake oma väeosad tagasi, puhastage Riia, siis lõpeb ka sõjategevus. Vaherahu sobitajad saadetud tulnud teed tagasi. Vahepeal oli front nihkunud 10 kilomeetrit Riia poole (parlamentäärid veetsid õö partisaanide staabis). Meie saateohvitser oli tunnud võitmatut soovi heita mõni pilk Saksa positsioonidele. Ta oli alles Saksa liini taga vabastanud landesväärilase silmad kattesidemest. Nüüd oli see omakorda sidunud meie ohvitseri silmad ja toimetanud mehe Riiga. Siin ta oli oodanud oma saatuse otsustamist paar tundi. Siis olid ameeriklased päris ootamatult toonud ta tagasi väeliinile endisele läbilaske kohale. See väike vahejuhtum pidi kõigile sisendama kindla arvamuse, et landesvääriga on nüüd asjad läbi. Kuid vastupanu jätkus veel, paiguti äärmiselt äge, otse meeleheitlik.

Senine sõdimine demoraliseeritud ja veel distsiplineerimata punaväega oli loonud vastavad võitlusmeetodid. Rida suuri võite enamlaste üle tekitas meis teatava määrani üleoleku, võib koguni öelda hoole-

tuse tunde. Sõjas landesvääriga tuli meil kiirelt palju ümber õppida ja ümber hinnata. Siin oli tegemist hoopis teise vastasega ja teiste relvadega. Riia-eelsel frontil meid rünnati lennukeilt pillutud pommeide, miiniheitjate ja mürkgaaside abil. Ajuti saadeti joobnud sõdureid tulle. Balti landesväärilaste taga seisid suures sõjas kogenud rauddiviisi mehed, keda võis pidada parimateks lahingspetsideks.

Ja mida võisime meie vastu panna? Ainult vankumatut võitlusindu. Mäletan — Rodenpoisi juure jõudes rongid kogunesid ühte kobarasse, löögi-, staabi-, remontosad ja „supi“-rongid üksteise kukil. Oli nagu pulmasõit, kardeti nagu hiljaksjäämist suurele peole. Kellelgi ei olnud aega karta, et seda „mustlaslaagrit“ võidakse kergesti rünnata õhust. Juba esimesel õhtul landesvääri lennukid tegid visiidi, tiirlesid jaama kohal ja saatsid pomme alla. Me ei julenud vabadussõjas unistadagi seniit-kahurist, aeroplaani vastasest relvast. Siiski — ühel soomusrongi platvormil oli improviseeritud midagi selle taolist harilikust inglise kiirlaskjast. Peagi tervitasid teraslinde siin-seal taevakummil lõhkevate šrapnellide suitsud. Kõik kuulipildujad pandi tööle. Kes vähegi sai, see oli haaranud püssi. Kostis umbes veerand tundi põrgumüra. Ei olnud küll lootustki tabamiseks, hea seegi, kui lennukeid sai hoida suuremas kauguses. Aeroplaanid pöörasid tagasi, jaam ja rongid jäid tabamata. Päris ohvriteta ei möödunud esimene rünnak siiski: jaamahoone lähedale kiviteele kukkunud pomm surmas kaks meie meest ja haavas mitut.

Nüüd järgnes landesvääri õhuväe Rodenpoisi kohale järjekindlalt igal hommikul ja õhtupoolikul. Esimeses vaimustuses kobarasse kuhjunud rongid paigutati laiali, tabamise hädahoht vähenes. Ait kõmmutati vastu niipalju kui suudeti. Lennukid ei julenud laskuda madalasse. Kõik rünnakud möödusid võrdlemisi väikeste kahjudega — oli ainult kergemaid haavamisi ja põrutusi. Meil lihtsalt vedas. Üks lennuk toodi küll maha, see oli

aga meie oma masin. Lugu juhtus samul päevil Valgas, kus üks innukas kaitseliitlane tulistas püssist linnale lähenevat aparati. Mees ei olnud laskmise hoos pannud tähele aeroplaani tunnusmärke. Madalalt tiirelnud lennuki vääramiseks jatkus ainsast sihti tabanud kuulist. Lendur pääsis tervelt — leitnant Under, nüüd major, teenib praegu lennuväes.

Rõngas Riia ümber hakkas tõmbuma koomale. Soomusrongide löögiosad nihkusid Rodenpoisist samm-sammult lõppsihi poole, toetades patareidest paremale ja vasakule edasirühkivaid jalgväe rühmi. Olid palavad, päikeserikkad päevad. See hoidis tuju hea, ehk küll Riiale lähenedes suurenesid kaotused. Ei kordunud hiljem kunagi see hoog ja tuju. Raudteeliini ja Pihkva kiviteed pidi vooris üksikult ja salka järele noori poisse ja habemikke vanureid. Kes oli enda saanud poetada juhuslikule rongile, kes talumehe vankrile, kes autole. Tuli neid jalgsigi, pikast teest tolmunud ja väsinud. Ei olnud neid keegi ajanud. Ruttasid ise vabatahtlikult. Paljud olid katkestanud puhkeaja, teised olid lipsanud tagavaraosadest, kolmandad põgenenud haigemajadest, et aga mitte ära jääda suurelt lähenevalt löömingult. Mul on jäänud meele noor vabatahtlik, kes oli salaja maha jätnud haigemaja voodi. Ta näitas seltsimehele omatehtud sõiduluba, keerutades seda näppude vahel kui loteriil võitnud loosi.

Saabus sanitaarrong haavatute järele, keda kõgunes raudteeliinile päev-päevalt suuremal arvul. Palavus lisandas meeste kannatusi. Jaama pagasiainas tihenes langenute laipade rida. Valus tardunud näod, sõjaloustad... Kuulatan aida lävel peatumud kahe vanema sõduri juttu, kes näivad olevat lihtsad talumehed, kaasa teinud mõnegi lahingu. Üht on haaranud mingi kahtlus. Kõneleb rassimisest võõral maal, võõra rahva keskel. „Aga ei jää muud üle,“ tähendab teine, „peame lööma edasi, muidu tulevad endale kukile.“ Peame lööma edasi... See näis olevat

kõigile selge, ilma käsuta, ilma selgituseta. Ja löödigi edasi.

1. juuli oli meile kurvem päev. Langes Sabolotnõi, viimne soomusrongide kuulsast kolmikust. Irv ja Ratasseppe olid läinud varem. Ka Sabolotnõi tuli haiglast enneaegu liinile, ta oleks pidanud veel ravima hiljutises lahingus saadud rinnahaava. Ei püsinud, tuli siiski. Esimese rongi löögiosa oli sel hommikul eelposit-sioonis. Patareijülem „Uku“ (Pallon) juhtis vaatluspunktiist kahurituld. Ees raudteeliini ääres müristas sakslaste patarei, külvates aeg-ajalt raudteetammile granaate. Uku oli juhusliku rööbastehunniku taga leidnud paraja aseme, sihtides kiikriga põuavinesse kaduvale raudteele. Ta ütles mägevast üle raudteeliini liikuvaid taganevate sakslaste voore. Vastase patarei oli lakanud tulistamast. Eemalt metast kostus mõni harv lõhkeva mürsu lajatus. „Ega see tuli enam tapa. Juba taganevad, nüüd on läbi. Kutsume löögiosa järele.“ Need olid optimistliku Uku sõnad. Võttis telefonitoru ja helistas. Ta tahtis taganevaid voore pommitada.

Löögiosa saabus kohale. Sabolotnõi oli sõitnud kaasa. Kogunesime raudteeliinile. Ei olnud ju midagi karta. Kuid olime jälle unustanud momendiks, et ei sõdi vene punastega, vaid sakslastega. Vastase patarei oli jäänud kohale. Juba kuulduski kahuri haugatust ja lendava granaadi viilet. Esimene mürsk tabas eemal raudtee ääres seisvat sõdurite salka. Üks meestest jäi surnult maha. Jooksime laiali, viskusime pikali. Sabolotnõi ükski jäi püsti. Ta kui kahurväelane nagu ei oleks tahtnud end painutada kahurikuuli ees. Teine mürsk lõhkes tema selja taga. „Sabolotnõi on haavatud!“ — kostis kellegi hüüe. Granaadi killud olid tunginud jalgadesse, selga ja kaela. Ei olnud enam midagi päästa. Punane nire ilmus huultele. „Kartetš“ (nii hüüti Sabolotnõid soomusrongidel) oli läinud järele Irvele ja Ratassepale.

Sama päeva õhtupoolikul ilmus läbi frondi veel üks „rahuingel“. Landesvääri

juhatus oli saatnud seekord vaerahu sobitama Prantsuse sõjaväeatašee kolonel Duparqué. See vanapoolne härra tuli jalgsi raudteed pidi üksinda, valge lipp peos, kepp teises käes, piip suus. Palus kokkusaamist frondi ülemaga. Parts laskis teatada, et ta on kätte leidmata. Oli vaja lüüa edasi... Prantsuse kolonel juhataati Rodenpois'.

Õhtuks jõuti Jägeli jõe lähedale. Vaguni katusele paistsid Riia tornid kätte. Sakslased olid pannud silla põlema ja taganenud üle jõe meie kahuritulest purustatud vabrikuhoonete varju. Kahel soomusronglasel tuli tuju ronida üle sillarude teisele kaldale. Neil oli tekkinud uudishimu, kas sakslased tõesti on peatuma jäänud suitsevate ahervarte taha. Sakslased olid seal: meestele avati kuulipilduja tuli. Silmapilksest surmast päästis kiire vettühppamine. Tulid ujudes üle. Kaldale ronides tabas ometi teist kuul jalga. Haavatu oli vana meremees,

läbi teinud maailmasõja. Lahingulust oli teda ajanud soomusrongi dessantpataljoni. Orava all ta oli juba saanud kuuli. Nüüd ta lamas jälle kandraamil, pikk mehekolask, lõdisedes märgades riides jahedaks lõõnud õhtu käes, kirudes merel õpitud tusedate sõnadega neid seal teispool kallast ahervarte taga. Tal oli tuline kahju, et ei pääse Riiga.

Ei pääsenud teisedki. Oodatud lõpulõõming jäi tulemata. Järgneval päeval oli teada kõigil, et liitlaste sõjaväemissioonid suruvad peale vaerahu. Õhtul saabusid liinile käsud — kell 3.20 minutit öösel peab lõppema edasitung ja tulistamine. See korraldus täideti täpselt — tulistamine jätkus punkti pealt määratud ajani.

Vabadussõja heroilisem osa oli läbi. 1919. a. juuni ja juuli päevad sisendasid uut elujõudu, andsid uut usku ja karastust eelseisnud rasketeks lahinguteks. Selle usuga suudeti hiljem vastu panna Narva ees.

Pöörioól.

Joh. Schütz.

**Pöörapäeva päikese palges
langedes veretas kiir.
Saabus jaaniõõ valge,
sumestus vaateviir.
Õhtune aovalu
hõõgus veel Koiva jõe voogel,
järsku kui mõirgasid salad
ja kuulipriis irvitas loodes.
Langes lõplikult liisk
vahel elu ja surma:
maad ründas raudne diviis —
me isade põline murtja.
Nüüd sirgusid poegade pihad
ning raksus püssilukk,
kuulid vingusid põlvisviha —
oli valida võit või hukk.**

**Ahelik tormas,
ahelik roomas,
soomusrongide
kõmasid suud.**

**Pöuane maa
verd valmis oli jooma
ja langenute palgeid
vaid silitas suveõõ tuul...
Ning uue koidangu algel
tõusime võitjaina õõst,
vihaste tulede õõst.**

**Täna on jälle pöörioõ valgus
kumamas kodumere rahutuul voogel.
Tuleme kokku salgus,
tuled taas süütame idas ja loodes.
Süütame neile, kes surid
sünnimaa eest,
süütame neile, kes murdsid
vabaks Väina jõe vee.**

**Ning kodumaa rajal
kingult kingule
paistab tõrvaste helk
meie ühiseks liiduks.
Samal ajal**

ringi end pöörab
maakera telg.
Südaõõ
püsib vaid viivu
ja hommik taeva
jälle hõõguma lööb.
Kastased põllud
meid tervitavad
uudismaa vabastet pinnal.
Uduvinetus

orgudes hõljub —
maa sügava rinnaga hingab.
Tuul laineid virgutab rannal
ning kaasa mühiseb laas.
Ühes meiega meri ja maa
võidumälestust sügavat kannab.
Ja kerkiva päikese palgel
lööb põlema kollane kiir —
maailm on korraga valge
ning helendab vaatepiir.

Arve ja võrdluskatseid.

O. Jaaro.

Oleme oma vaimulaadilt kahtleja ja kõigesse arvustavalt suhtuv rahvas. See meie vaimuomadus on meid hoidnud aegade kestes paljustestki pettumustest ja meid takistanud sattumast vaimustusse võltshiilgusest ning ebaehtsast. Häda on ainult selles, et mõnel juhul see omadus liig tugevasti toonitatuna on viinud meid tihti liigsesse oma võimete ja saavutuste alahindamisse. Meisse on meie sünge mineviku kestes võõraste poolt igal sammul tilgutatud kui müriki: meie ei ole midagi, meie ei või midagi, meist ei saa midagi. See annab nüüd ennast tihti tunda. Leiame end tihti seismas aukartuses kõige võõrsilt tulnu, võõraste poolt korraldatu ees ja ei märka seejuures, et me ise korda saata suudame sedasama ja tihti veel pareminigi. Me tunneme end sagedasti võõraste ees seda kodusemalt, mida rohkem me saame laita oma ja hellitada võõra kõrvu viimase kaasmaalaste võimete kiitusega. Halvast minevikust meie verre jäänud mürikidest näib olevat kõige visam lahkuma toapoisislik võõraste ülehindamine ja halvaks panev suhtumine kõigesse kaasmaalisesse.

Seepärast ei kannata meie silmis

tihti mingit arvustust see, mis me ise suudame luua. Eriti vähe maksab meie silmis meie kaaskodanik-eestlane oma võimete ja saavutuste, mis seisavad üldisuse teenistuses.

Kui me aga suudaksime mõnekski pilguks asetuda erapooletu vaataja ja hindaja ossa, siis leiaksime igalt sammult nähteid ja saavutusi, mis on meie teovõime ja elujõulisuse ilmsed tunnistajad. Kui meil ei oleks kalduvust kõike olnud ja halba kergesti unustada, kui meist need, kes mäletavad aega ja olukorda enne riiklikku iseseisvust, kõrvutaksid neile mälestusile nüüdse, siis leiaksime enda suureks üllatuseks, kui tulemusterikas on olnud meie lühike iseseisvuse-iga. Käesolevate ridade ülesandeks pole üksikasjalikkude võrdluste tegemine, vaid tähelepanu juhtimine mõnele üksikule asjaolule. Need peaksid olema võimelised vähemalt seda korda saatma, et me enne natuke järele mõtleksime, kui läheme kurtma ja kiruma. Olgu toodud ainult mõned juhuslikult haaratud nähted ja näited.

Kõigepealt meie kultuuri- ja hariduselu aladest.

Kes ei mäletaks kehvi kooliolusid enne iseseisvuse aega?

Meie halle, õlgkatusega m a a k o o l i m a j a - h ü t t e lagedal teeveersel? Kui paljud meist teavad, et me iseseisvuse aja kestes oleme ehitanud üles või ümber valguserikkaks haridushooneks koolimaju ü h t e k o k k u 337? Et riik seks otstarbeks on annud laenu **Kr. 3.800.968.82?**

Kas ei võimalda meie riik ja omavalitsused igal aastal algkoolides õppida keskmiselt **100.000**, täienduskoolides **2058** ja kutsekoolides **5040** õpilasel? Viimaste hulka ei ole arvatud põllutöökoolide õpilasi.

Kas oleme mõtelnud sellele, et meie riik ja omavalitsused on võimaldanud keskhariduse ja küpsustunnistuse saamise iseseisvuse aja jooksul ümmarguselt **27.000** noorele inimesele?

Et meie ülikool on annud 139 usuteadlast, 1079 juristi, 512 majandusteadlast, 391 filoloogi, 76 ajaloolast, 149 matemaatikut, 132 loodusteadlast, 141 keemikut, 653 arsti, 143 rohuteadlast, 121 loomaarsti, 149 agronoomi, 53 metsateadlast ja 40 kehalise kasv. instituudi lõpetajat — **ühtekokku 3778** kõrgema haridusega isikut?

T e h n i k u m samal ajal 153 inšeneri mitmesuguste alade jaoks? Õpetajate ettevalmistusasutused on annud **1569** õpetajat?

Mida need arvud tähendavad, seda mõistab igaüks, kes mäletab iseseisvuse esimesi aegu ja vastavate jõudude kibedat puudust.

Teaduslikke uurimusi on riik toetanud viieteist aasta jooksul **ühtekokku 1.230.000 krooniga.**

Kirjanduse, kunsti ja kehakultuu-

ri arendamiseks on kultuurkapitali kaudu antud **3.770.000 krooni.**

R a h v a m a j a d e ehitamiseks hakati andma riiklikku toetust alles hiljuti. Aga juba sellegi lühikese aja jooksul on riikliku laenu abil püstitatud 54 rahvamaja (laenu kogusumma ümmarguselt 50.000 kr.).

R a a m a t u k o g u s i d oli meil 1919. a. kõigest 182, nüüd **711**. Haridussihilisi seltse oli **271**, nüüd (1930. a. arvestus) **1710**.

Laste ja vanade kinniseks hoolekandeks on kulutanud riik (15 aasta jooksul) **Kr. 1.885.080.**

*

Mõningaid arve **põllumajanduse, karjakasvatuse, aianduse** jne. aladelt.

Iseseisvuse suurimaks saavutuseks peame m a a r e f o r m i. Vabadusvõitluses uuesti kättevõidetud maapinnale on rajatud iseseisvuse aja jooksul **80.774** kohauksust, neist on **46.611** kohta kinnistatud omanikude nimele. Võõrandatud maad oli **2.346.494 ha.**

Riik on annud asunikele inventaarlaenu kogusummas kr. **1.598.690**, ehitusmaterjali **2.944.690** tihum., kusjuures selle müügihind on olnud vähem turuhinnast kr. **9.709.768,78**. Ehituskrediite anti kr. **20.045.887**.

Maad on kuivendatud riikliku abiga **385.650 ha**; kaevetud veejuhtmete pikkus on kogusummas **3368 klm.**

T o i d u t e r a v i l j a kasvupind oli 1919. a. **157.444 ha**, nüüd **195.475 ha.**

S ö ö d a t e r a v i l j a kasvupind oli 1919. a. **290.242 ha**, nüüd **326.636 ha.**

Kuidas on arenenud aiandus, seda näitab järgmine võrdlustabel.

Meil oli

	1 9 2 0	1 9 2 9	
		Vanad	Noored
Õunapuid	300.601	879.668	660.414
Pirnipuid	9.965	38.730	28.915
Ploomipuid	34.074	267.302	115.836
Kirsipuid	35.271	177.813	87.732

Meie piimatalitused valmis-
tasid:

1920. a. 130 ühispiimatalituses
36.648 tunni võid,

1931. a. 298 ühispiimatalituses
283.933 tunni võid.

Metsakuivenduseks on
kaevetud kraave 1716 klm, vanu
kraave korda seatud 3000 klm.

Hobusekasvatuse edenda-
miseks on annud riik 340.000 kr.,
karjakontrolliks 669.000 kr., seakas-
vatuseks 224.000 kr.

*

Vististi ei ole veel meelest läinud
see, kuidas oli meil arenenud enne ise-
seisvuse aega raudtee- ja postiasjan-
dus. See oli eriti laostunud olekus
pärast okupatsioonivägede lahkumist,
kes meilt viisid ära raudteevarustust
kuni 36.000.000 Saksa marga väärtu-
ses.

1919. a. oli meie riigi piirides
laiarööpmelist raudteed
655,35 klm, nüüd — 771,82 klm; kitsa-
rööpm. oli 400,58 klm, nüüd —
674,83 klm. Uusi teid on ehitatud
409,61 klm, uusi sildu — 362, uusi
jaamahoonid — 51, eluhooneid — 44.
Uute raudteede ehitamiseks on kulu-
tatud 14.601.028 kr.

Telefonitarvitajaid oli
1919. a. — 2.203, nüüd — 15.385.
Kaugeühenduse juhtmeid oli 1920. a.
11.080 klm, nüüd — 32.124 klm.

Enne iseseisvuse aega oli posti-
korraldus eriti puudulik maal:
posti saadi 1—3 korda nädalas, selle
kättesaamine harva postkontorite
võrgu tõttu vaevaline. Nüüd tegut-

seb keskm. igal 8 klm-ril kontor või
agentuur, keskm. igal 4 klm-ril posti-
talu, mis toimetavad postisaadetised
kohale iga päev.

Ja kes meist ei mäletaks veel auk-
likke ja kevadiste ning sügiseste pori-
degala läbipääsmatuid maanteid? Meie
linnade tänavasillutist? Kas tunne-
me veel ära endisi linnaäärseid agu-
leid, kuhu nüüd on tõusnud nagu see-
ned pärast vihma uued ajakohased
elamud? Meie linnade puhtus ja hea-
kord enne ja nüüd? Meie talude kor-
rastus enne ja nüüd?

*

Oleme loonud oma emakeelse
kooli, kuigi meil alul ei olnud ei õppe-
jõude tarvilisel määral, ei õppevahen-
deid, kõnelemata emakeelsest õppe-
kirjandusest. Palja käsi mindi vastu
meie iseseisvuse vaenlasile — nüüd
on meil ajanõuete kohaselt varustat-
ud kaitsevägi ja kaitseliit. Sõjad ja
revolutsioon olid laastanud meie maa
ja linnad, katkestanud igasuguse loo-
va töö ja hävitanud varandused —
nüüd on nende hävituste jäljed juba
ammu kustunud. Millised on meie
saavutused vaimse kultuuri alal, sel-
lest saime ülevaate veel hiljuti.

Need on ainult üksikud, juhuslikud
näited. Vaadelge, võrrelge ja te leiate
samasuguseid näiteid kõigilt meie elu-
aladelt.

Kas see kõik ei kõnele suurest üles-
ehitavast tööst, mis on saadetud kor-
da lühikese aja jooksul? Kas ei anna
selle töö tulemused julgust ja jõudu
edaspidisekski? Kas oleme õigusta-
tud nägema ainult vigu ja kõnelema
endist ja oma töövõimest ainult hal-
vakspanevalt?

Kas ei näita see, et ohvrid, mis
kantud raskes vabadusvõitluses, ei
ole olnud asjatud?

On ammu aeg, et peaks olema sir-
gunud ka meie vaimne selgroog.

Mineviku-võidud kohustavad.

Karl Laane.

23. juuni ööl süüdatakse üle riigi jaanituled võidutuledena — märgiks nende vabadusvõitlejate sangarlikule heitlusele, kes 15 aasta eest samal päeval Võnnu all murdsid ühe meie rahva põlise vaenlase — baltisaksluse — landesvääri vallutamispöle-tungi meie maale, missuguse võiduta poleks saanud teoks meie iseseisva riigi sünd. Võidupüha pühitsemine selles ulatuses ja mõttes, nagu seda mõistame, toimub riigikogu vastaval otsusel, millega 23. juuni on kuulutatud riiklikuks pühaks, esmakordselt, mistõttu meil on tegemist mõnes mõttes uue traditsiooni loomisega.

Õieti ei ole võidupüha pühitsemine siiski lausa uueks traditsiooniks, vaid senise — jaanipäeva, meie rahva igipõlise püha — valguse võidupüha — traditsiooni täiendamine ning elustamine uute, värskemate mõtetega ning vanadegi, rahva sügavamas hinges juurdunud paremate, päevakohaste, tõsimõtete taas esile tõstmine ja allakriiputamine. Ses mõttes ei saa olla mingeid erilisi raskusi senise jaanipäeva laiendamises ühe päeva võrra ja võib kindlasti loota, et võidupüha pühitsemine tema avaramas ja parimas mõttes kujuneb edaspidiseks ja iga-aastaseks sissejuurdunud rahvuspühaks, nagu seda on Vabariigi aastapäev — 24. veebruar; veelgi suuremas ulatuses, kuna laialdasemate rahvapidustuste korraldamine suvel jaanipäeva ajal on mitmeti soodsam kui näiteks tuisusel talvekuul.

Uus rahvuspüha on nimetatud võidupühaks. Kas võime seada selle pühitsemise seosesse üksnes teatava, kuigi suuretähtsusega sündmuse või võidu pühitsemisega, kas kujutleme seda vaid juubeldava pidustusena; või omistame sellele sügavamat mõtet — kohustusi ja ülesandeid, mitte ainult minevikusündmuste, vaid ka kõige edaspidise arengu ja kõigi veel saavutamata, kuid hädavajaliste võitude kohta? — Sest tõsi on ju see, et kui tunneksime oma pühadel ja pidustusil ainult

tunnet, mis tuntakse lõppeesmärkide saavutamisel, joobumust, mis ei tunneks kohustusi tuleviku ees, siis ei eviks meie pühad seda üldist tähtsust, nagu neil peaks olema tõeliselt. Niipalju oleme õppinud paljude rahvaste ajaloo ja teame sedagi, et igas võidus peitub ühtlasi ka kohustus tuleviku vastu, kutse tööle selle võidu kindlustamiseks ning ettevalmistuseks — uute hädavajaliste võitude saavutamiseks, et meid tulevikus ei võidaks üllatada kõigi nende väärtuste hävitamisega, milliste kättevoitmine on nõudnud nii palju vaeva ja verd.

Nende mõtete süvendamiseks ja võidupühale laialdase rahvuskultuurilise tähtsuse omistamiseks annab põhjust juba asjaolu, et see uus traditsioon on rajatud Võnnu lahingu aastapäevale, päevale, mil meie rahvas taas sirgu ajas oma selgroo ja otsustavalt paiskas enda küljest eemale selle ajaloolise vaenlase käed, kellest teame pikkade sajandite kogemusel, et talle pole kunagi meeldinud meie rahva vaba kultuuriline areng. Seega võit landesvääri üle 15 aasta eest oli ühtlasi ka võiduks meie rahva kultuurilise arengu nimel. Võnnu võit oli seega valguse võiduks.

Ja kui vana rahvausundlik jaanipäeva pühitsemise traditsioon on juba ürgammune valguse ja päikese võidupüha ajal, mil päikese ringtee sügavsinisel suvisel laotusel on pikim, ööd lühimad ning valgeimad, siis pole midagi loomulikumat kui see, et siia liitub sümboolselt ka meie rahva kõigi vabaduse- ja valgusepüüete ja täiuslikkuse taotlemise sügavtarbeline mõte.

Täiesti õieti ning põhjendatult on tunnud meie riigi loojad, kes oma esimeseks ja suurimaks ülesandeks pidasid rahvahariduse ajakohase korraldamise, pannes aluse ühtluskoolile, missuguse süsteemi väljakujundamine seniste iseseisvuse aja aastate jooksul on nõudnud nii palju järjekindlust ning endohverdatavat hoolt. Nad on mõistnud, et meie rahva parema tuleviku ning

vabaduste säilitamise kindlaimaks tagatiseks on võimalikult kõrge üldine hariduslik tase. Loov haridustöö, mille tulemuseks ja sihiks — iga kodaniku-rahvaliidme teadlikkus oma ülesannetes ning ümbritsevate elunähete avar mõistmine, meie vaevades ja muredes kalli kodumaa liialdusita, kuid kindel hindamine ning tahe — pühendada oma parimad võimed tema väärtustamiseks, valmisolu — igal ajal tema julgeoleku ning hüvede kaitseks väljaastumiseks, kõigi loovate jõudude maksimaalne arendamine, see on peamine tagatis meie iseseisvale tulevikule. — Haridus on meie vahedaim relv...

Kui pühitseme võidupüha, siis ei ole meil küllalt üksnes mineviku tegude hindamisest ja ülistamisest, vaid peame hindama ka oma oleviku tegusid, küsides — kas oleme teinud kõik, milleks kohustavad meid rasked ja ohvririkkad mineviku püüded. Peame küsitlema endid vahest ka — kas ei talla meie mõnikord isegi hoolimatult jalgega oma senisaavutatud võitudel? Ja kas ei unune vahest silmist need tähised, mis kord ei lasknud muutuda raskeks ühelgi pingutusel, et aga saavutada neid, kuna tarve nende järgi kasvas välja sügavast rahva südamest, ta muredest ja hädadest.

Uue, parema ja tervema elusisu tarve, olnud puudusist ülesaamise tarve oli see, mis viis rahva spontaanselt tema põliste vaenlaste vastu; kuigi, jah, seda sisu õieti veel ei tuntud, vaid mõndki ainult aimata võidi. Selle uue sisu leidmine ja teostamine on uute, pealekasvavate generatsioonide ülesanne, nende ülesanne, kes kasvavad juba vabas Eestis ja kellele on võõrad endise aja pärimused, mis imbunult verre võiksid olla takistavaks uue ja täiuslikuma kultuuri- ja ühiskondliku elu teokssaamisel. Seega võidupüha valgusepühana on ühtlasi ka noorsoopüha — uue generatsiooni p ü h a, selle generatsiooni, kes kasvavad meie omariikluses ja kes peab varem või hiljem ütlema oma sõna. Sellele generatsioonile ei saa olla ideaaliks mingi tagurlik endise aja vaim. Tema ülesanne ei saa ka kunagi olla senisaavutatud tõsiväärtuste

diametraalselt vastupidine ümberhindamine, vaid — nende kindlustamine ja kaitsmine ning rikastamine urte väärtustega.

Seda uue generatsiooni, eriti meie iseseisvusaegse, ideaali ei saa unustada võidupüha — valguse võidupüha puhul. See peab seisma silme ees ja uut vastukõla leidma laiemais hulkades, peab saama uut jõudu ja hoogu, et ei ununeks meelest see kohustus, mille on pärandanud võidud vabadusvõitluses, kohustus loovaks, ülesehitavaks tööks, kõigi hariduse- kui valgusevõimaluste säilitamiseks ja edasiarendamiseks; ka siis, kui ehk valgete südasuve päevade järele saabuvad hallid ja udused sügispäevad ning pilkased öödk. — Ikka jäägu helendama silme ees eesmärk — valgem, täiuslikum homme!

Ent valgus võidab, valgus suudab rohkem kui pimedus..! Eks tõenda seda Võnnu lahingki, kus murdus sajandeid valitsenud pimedusekuulatajate relv.

23. juuni ööl sütivad tõrvikud üle riigi kõigil kõrgemal künkastel, siis, kui päikene valgusejoovastuses ei raatsi lahkuda kuigi kauaks meilt, vaid kohe, kui Koit sirutanud käed Ehale, puhkeb taas esile uues valgusepärlenduses. Siis, nagu 1343. aasta jüriöö märgutuled, mis kutsusid võitlusse vihatud vaenlase vastu, võitlusse, mis, tõsi küll, teoks sai alles ligikaudu kuuesaja aasta pärast vabadusvõitluses; need tuled kutsuvad uuesti ja jälle võitlusse ja töösse; seekord küll ehk rohkem seesmise vaenlase — igasuguse vaimse ükskõiksuse, pimeduse ja pimestuse — vastu. — Need tuled manitsevad valvel olema ka vaenlase ees, kes pole uinunud ja kes kannab veelgi mõtet — lämmatada kord vaba rahva valguse ja kultuurilise ülesehitamise püüdeid. Sel ööl pudeneb taas uusi sädemeid paljude südameisse ja saab kinnitust mõte, et töö ja võitlemine aadete eest, loov idealism, pole siiski üksnes kaunikhälaline sõna, vaid tõsi- tarve, mis kohustab. — Kohustab juba nende sihtide nimel, mis meie vabadusvõitlejaid kõigil aegadel on viinud ohverdama oma elu, et kord võidaks valgus.

SISU:

<i>Jaan Rummo.</i>	Võidupüha — Valguse ja Vabaduse püha.
<i>Gustav Suits.</i>	Tõsta lipp!
<i>Ed. Laaman.</i>	Võit minevikus ja olevikus.
<i>M. Kattai.</i>	Sõda landesvääriga.
<i>Johannes Schütz.</i>	Enese eest.
<i>K. A. Hindrey.</i>	Kindral Õkva Riia all.
<i>V. Koch.</i>	Võitlused Riia väravas.
<i>Joh. Schütz.</i>	Pööriõöl.
<i>O. Jaaro.</i>	Arve ja võrdluskatseid.
<i>Karl Laane.</i>	Mineviku-võidud kohustavad

Toimetuse: J. Rummo (peatoimetaja), A. Sibul, A. Särev, E. Vender (vastutav toimetaja).

Väljaandja: Eesti Haridusliit.

Toimetuse ja talituse aadress: Tallinn, S. Roosikrantsi 12.

ÕPETAJATE LEHT,

kutseteadliku õpetajaskonna häälekandja,

ilmub kord nädalas reedeti.

KÄESOLEVAL AASTAL ANNAB LISANA:

- 1) Õpetajate tähtsaamatu 1934/5. a. peale aastatellijaile 30 sendi eest (müügihind Kr. 1.10).
- 2) 1. septembrist kord kuus praktilise pedagoogilise lehe „Kooli-uenduslane“.

Tellimishind: aastas — Kr. 4.50, poolaastas — Kr. 2.50,
¹/₄-aastas — Kr. 1.15.

Toimetus ja talitus: Tallinn, V. Roosikrantsi 3, tel. 462-56.

Praegusel koolireformi ajal iga õpetaja peab tellima
„ÕPETAJATE LEHE“.

Põllumeeste Keskpank

Tallinnas, Vabaduse puiestee nr. 1.

Telefonid: 444-38, 444-36.

Arvete seis 31. mail 1934. a.

Aktiva.			Passiva.
Kassa ja arved teistes raha-asutustes	Kr. 135.843.65	Äriosakapital Kr. 98 201.35	
Väärtpaberid	„ 176.053.02	Tagavarakapit. 63.632.15	Kr. 161.833.50
Laenud	„ 1.228.822.34	Hoiusummad	„ 1.404.840.42
Korrespondendid	„ 116.189.01	Riiklikud laenud	„ 6.503.—
Garantii-deebitorid	„ 24.400.90	Korrespondendid	„ 45.226.93
Mitmesugused deebitorid	„ 27.700 —	Väljaantud garantiid	„ 24.400.90
Vallasvara	„ 1.—	Mitmesugused kreditorid	„ 27.700.—
Kulud	„ 20.786.39	Tulud	„ 37.004.13
Muud aktivad	„ 2 018.12	Muud passivad	„ 24.305.55
	<u>Kr. 1.731.814.43</u>		<u>Kr. 1.731.814.43</u>

Pank võtab raha hoiule, makstes kuni 5% aastas, annab laene 6—7%, müüb riigi-kassa pantkirju, milledega võib soodsalt tasuda asunikukoha võlgu, ja toimetab kõiki muid pangatalitusi.

Juhatus.

BALTI LLOYD

Curt Schiller

Tallinn

Laevamaakler

Pikk 62

Tel. } 442-75 442-77
 } 449-62 449-63

Läbisõidukonossemente igasse maailma sadamasse.
Korrapärane liiniühendus Eesti — Bremeni, Rotterdami ja Antwerpeni vahel.

Peaesindused Eesti jaoks:

Norddeutscher Lloyd Bremen.

Argo Reederi A/G. Bremen.

Deutsche Dampfschiffahrts-Gesellschaft
„Hansa“ Bremen.

HIIU-KÄRDLA KALEVIVABRIK

„K. ja E. UNGERN-STERNBERG“

Vabrik: Kärdla, tel. 13

Juhatus: Tallinn, Tatari t. 21-b, tel. 461-59

V a l m i s t a b: kõrgeväärtuslikke ülikonna-, palitu-, mantli-, kostüümi- ja kleidiriideid ning kaleveid, kaitseliidu ja kaitseväe mundriiuet ning villaseid voodivaipu, suurrätikuid ja vaibalõnga.

Saadaval kõikides paremates ärides üle Eesti.

Kevadised uudisteosed:

- O. LUTS: Ladina köök. Mälestused VI.
E. Järve kaas. Hind 5 kr., iluköites 4 kr. 50 s.
Dr. J. LUIGA: Päevamured I. Hind 5 kr. 25 s.
Kunstiühing Pallas 1923—1933. Hind 2 kr. 50 s.
R. ROHT: Punane liblikas. Hind 2 kr.
J. JAIK: Pombi ja esivanemate kuld. H. 3,75 kr.
Ed. VISNAPUU: Loomade talu. Hind 1 kr. 25 s.
VI ST. REYMONT: Talupojad III. H. 6 k. 25 s.
E. STAHLBERG Päkese tõusu poole.
Hind 4 kr. 75 s.
A. SWAN: Tottisalme pärija. Hind 3 kr.
J. SPYRI: Väike Heidi II. Hind 2 kr.
J. KÄRNER: Usutaganeja. Hind 2 kr. 20 s.
J. TAAR: Kes on süüdi? Hind 1 kr. 80 s.
H. RAUDSEPP: Demobiliseeritud perekonnaisa.
Hind 2 kr.

Eelmise aasta toodangust:

- Ed. LAAMAN: Demokraatia ja diktatuur.
Hind 1 kr. 45 s.
H. HALJASPÖLD: Väike võõrsõnastik.
Hind 2 kr. 75 s.
R. GABREL: Tempelmaksu seadus.
Hind 2 kr. 75 s.

O-ü. „Noor-Eesti“ kirjastus

Tartus, Rüütli tän. 4.

Kas olete juba tutvav meie ainukese kodumajanduse ja kodukultuuri ajakirjaga

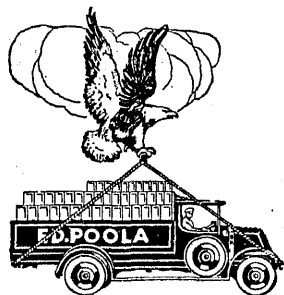
„Taluperenaine“

mida loeb hulkiümneid tuhandeid eesti naisi maalt ja linnast kõigis maailma jagudes?

„TALUPERENAIST“ saab tellida igast postiasutusest.

Üksiknumbrid müügil kõigis ajakirjanduse müügikohtades. Proovinumbrid hinnata.

TOIMETUS JA TALITUS
Tartus, Peeter Põllu 5,
telef. 9-57.

AUTO-TRANSPORT ED. POOLA

Laulupeo t. 22. Tel. 306-23 ja 306-24.

„RENAULT“ veoautod,
õhukummidega 1½—10 tonnini,
mööbli ja igasuguste muude raskuste
veoks alati saadaval ühes vilunud töö-
listega ja kõigi laadimisabinõudega.

AKTSIASELTS

«EESTISIID»

soovitab siid-, poolsiid-, puuvill-, mööbliriidet ja lõime.

UUDISEID HOOAJAKS.

Praagi ja restide müük suure hinnalandusega vabriku ladudest:

TALLINN, Viru tän. 14, telef. 447 87.

TALLINN, Laadaplats nr. 70.

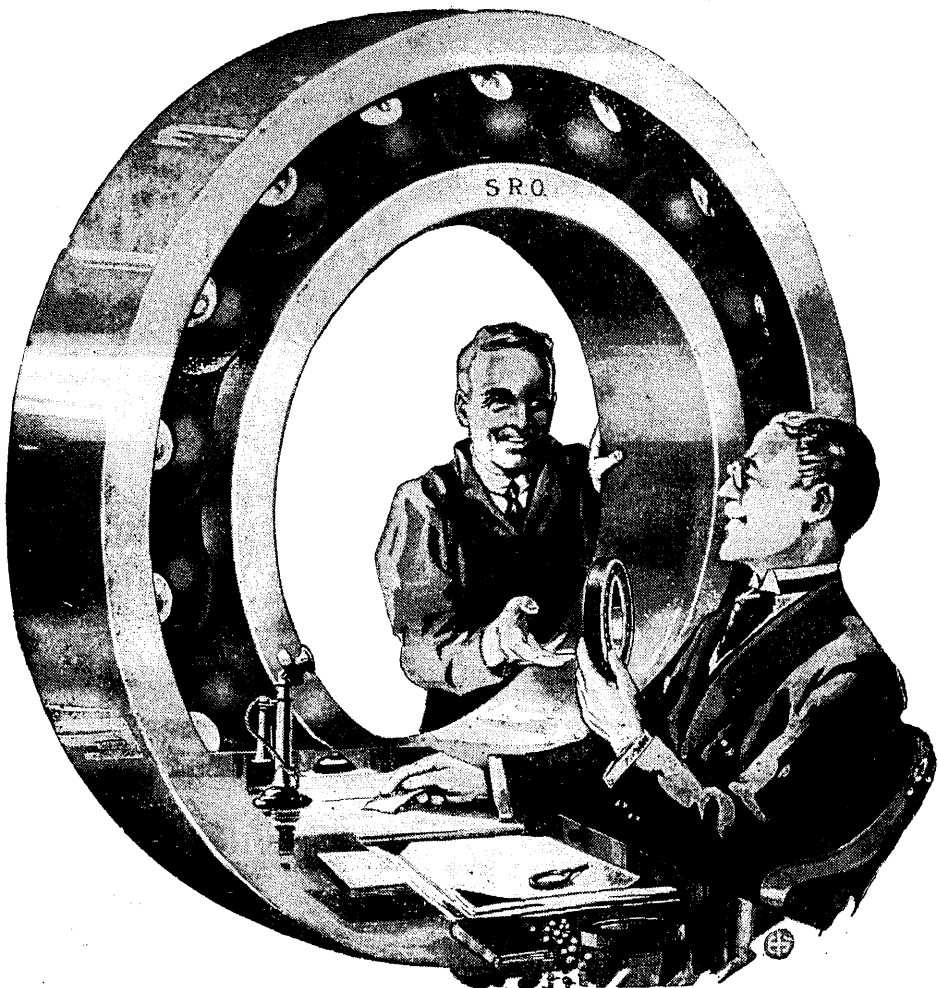
TARTU, Aleksandri tän. 6, tel. 1-95, ja
Poe tän. 2.

VILJANDI, Tartu tän. 1-a, telef. 30.

PETSERI, Turuplats 17.

NARVA, Peetri plats 1.

RAKVERE, Tallinna tän. 27.

SRO KUULLAAGRID
RULL-LAAGRID

Peaesindus ja ladu

KARL BERTRAM

TALLINN Vene turg 1, telef. 306-15

Enesest lugupidamise pärast

ärge annetage tuttavatele mõnd juhuslikku ja alaväärtuslikku pildikest, vaid maitserikas ja iseloomulik portree meie üldtuntud foto-ateljeest, sest väärtuslik foto-portree on parim kink, mis valmistab head meelt nii selle saajale kui ka annetajale.

Suurima lugupidamisega

Kuninga 1

Põllupidajate Ühispank

Tallinn, Estonia pst. 27

(Estonia teatri vastas)

Kõnetraat 455-68

Pank võtab raha hoiule, annab laene, müüb riigikassa pantkirju, millega asunikel on soodus tasuda Eesti Maapanga võlgu, ja toimetab kõiki panga operatsioone

Kinnitusselts „TALU“ peagentuur

HELIPLAATIDE TÖÖSTUS

BELLACCORD-ELECTRO

LAI 38, TELEF. 467-68

Pärnu Laeva A.-S., Pärnu

Korrapärane reisirjade ja kaubavedu
TALLINNA ja STOCKHOLMI
vahel

Esimese järgu reisirjade ja kauba-
aurulaev

„K A L E V I P O E G“

Kapt. GEBHARDT

Minek Tallinnast Stockholmi: igal laupäeval
kell 16

Minek Stockholmist Tallinna: igal kesknädalal
kell 12

Lähemaid teateid annavad:

THOMAS CLAYHILLS & SON,

Tallinn, S. Brookusmägi 14

Telegrammi-aadress: „Clayhills“-Tallinn
Telefon 435-58

Tallinna Viilivabrik O.-Ü.

Asut. 1873. a.

Rootsi terastööriistad

Smürgelkäiad

Mööduriistad

Tihendusmaterjal

Balata- ja nahkrihmad

Tallinn, S. Karja 16,

telefon 437-78

Õige abinõu.

*Te imellete puude lehti. —
Küll võivad puud end ilul ehti!
Ei päike lehte värvi pleegi,
ei luitunuks üht lehtki teegi.
Teil luitub riie, kaotab värve. . .
No, ütelge, ei söö see närve?
Kuid teadke — teie oma viga,
kui lühike te iluiga,
kui kannatavad teie närvid. —
Te pole võtnud kindlad värvid.
Vaaf, värvid „STAR“ ei välja pleegi,
neist paremaid ei tunne keegi.*

E. Kopelovsky & Co.

Metsaeksport.

Tallinn, Valli t. 10, 45.

OSAÜHISUS

MELTSI VILLA- JA RIIDEVÄRVI- MISE TÖÖSTUS.

Kaupmeestele iga-
suguse villase riide
soodsaim ostukoht.

TARTUS,

PIKK TÄN. 12. TELEFON 8-88.

Värvide
Keemia
R o h u
Droogide
Kosmeetika-kaupade suurlaod.

Soodsaim ostukoht.

Müük suurel ja väikesel arvul.

A.-s. Mey & Landesen,

Tallinn, Viru tänav nr. 9.

Riigi Turbatööstuse

kütteturvas

ja

alusturvas

on igas majapidamises
asendamatud

Riigi Turbatööstuse
juhatus

Tel. 456-62
456-61

Tatari nr. 1

Kõige kasulikum, mõnusam
ja odavam on suvepuhkus
veeta kaunis

Narva-Jõesuus,

ideaalses terviseparandus-
ja kosutuskohas

Narva-Jõesuu kuurorti viib tee Ida-
Euroopa huvitavaima vanalinna
— Narva — kaudu

Teateid annab suvitusbüroo,
Narva-Jõesuu, Poska tän. 27,
telefon 9

Teie tunnete
end uuestisündinuna,
olles

HAAPSALU

kõrgeväärtusliku
radioaktiivse meremudaõga
end arstinud

Radioaktiivsed mudavannid, muda-
mõhised südamejahutusega, söe-
hapu ja muud tervisvannid. Muda-
elektroteraapia

Supelasutuses pansion. Toad
alates 10 kroonist kuus. Soovi-
korral paušaahindadega

Haapsalu linna
mere- ja muda-supelasutus
Suur Liiva 15. Tel. 1

K. A. Rütman & Ko.

Tallinn, Jaani t. 9, tel. 466-72
Telegr. „Augustus“

Alati suur ladu
raske-keemia-
kaupadest

Abiladu
Tartus, Kaluri t. 17, telef. 1-74

Rahva teenistuses!

Tunne oma kodumaad, tema rahvast, vaimuelu ja majandust!

Üldjoontes olen tutvustanud oma õpilasi kõigea, mida nõuab kooli kava meie kodumaa teadmises. Et aga anda elulisemat pilti, põhjalikumalt tungida üksikutesse aladesse, selleks võtsime ette õppereisi. Päevakorras oli ekskursioon mõnesse kodumaa tööstusse. Valisime ETK. Miks? Esmalt seepärast, et ETK-l on tööstusi väga mitmelt alalt, ja teiseks — õpilased tahtsid näha, kuidas sünnivad tooted, mis on leidnud rahva üksmeelse heakskiitumise.

Esimesena tutvusime keemiatega. Töö seal käib kindlate kavade ja meetodite järgi. Huvi pakkus suure seebikeetmise katla töötamine, kust keedetud seep lasti suurtesse kastidesse hangumiseks. Seal valmistatakse veel vankrimääret, saapakreemi, tinti, paberiliimi, pesu-soodat jne.

Järgmisena kavas oli ETK kohvitehase külastamine. Juba kaugelt kandus tuulega meeldivat kohvilõhna, mis ergutas vere kiiremale ringimisele ja nagu tõestas reklaamitubale suurte tähtedega kirjutatud lauset: „ETK kohv annab tervist ja jõudu“. Tehases parajasti oli käsil kohvi kõrvetamine. Antud seletusist selgus, et tehases valmistatakse sigureid, vilja-, oavilja- ja oakohvi ning tarvitatakse ainult valitud ja hästisorditud toormaterjali. Kohvi praadimisel kasutatakse koksikütet, et hoiduda kohvile kõrvalmaitse andmisest ja säilitada loomulikku ja head aroomi. Pealeselle väärrib märkimist ETK kamajahu valmistamine — on ju see maitsevaim ja toitvaim senituntuist.

Uudishimu kasvas ETK tubakavabrikusse jõudmisel. Jälgisime kirevat ja kiiret tööd. Valitud tubakalehed veel kord sorteeriti piinlikult ja valmistati vastavad segud, olenevalt sordist. Seejärelle sündis lõikamine ja erilises õhuhumisega töötavas seadeldises tolmust ja teistest kõrvalainest puhastamine, mille järele tubak läks kas pakkimisele või toppimisele. Maispaberist ja õhukesest papist valmistasiid kiired kestamasinad vastupidavaid vatiga varustatud paberrossikesti, millised toppimisemasinas tubakaga täideti. Nobedad inimkäed asetasiid valmis paberossiid ja tubakad vastavaisse pakesse, panderoll peale ja — valmis olidki suitsetajaile maiuspalaks saanud ETK paberossiid ja tubakad.

Vaevalt pääsnud tubakavabriku töö haaravast kiirusest, kui kõitis meeli vägev mürin. Lähenesime naelavabrikule. Avanes huvitav pilt tehnika võimsusest, kusjuures inimesed selles suures närvesöövas müras nävisid töötavat rahulikult, iseteadlikult. Tutvusime naelte valmistamise mitmete tehniliste peensustega ja nautisime, kuidas äsjavalminud naelad masinast väljatõugatuina kuhjusid suureks hunnikuks. Need olid õõnsapinnalised ehitusenaelad — headuselt mitmeti ees harilikest naelust. Veel peatusime okastraadi- ja ketimasinate juures, mis olid üle koormatud tööga, kuna nõudmine ETK kettide ja okastraadi järgi näitab kiiret kasvu. Kõrvade kumisedes lahkusime sellest masinate müraist ja läbistasime plekisepatöökoja, kus parimaist plekisordest valmistatakse igasuguseid plekknõusi, mis on leidnud rahva tänuliku vastuvõtu.

Kalakonservitööstuses ootasid turundamist maitsvad silgud, kilud ja sprotid. Maitseainete pakkimistööstuses sorteeriti, puhastati ja pakiti ning ETK kaubamärgiga varustatud lasti müügile igasuguseid maitseaineid, nagu: tee, kakao, küpsetusepulber, sinep, aädikas, pipar, loorberilehed, kardamom jne.

Jahuveski üllatas oma moodsa seadeldisega ja viimistletud töömeetoditega, mille tulemusena on saavutatud kodumaa nisujahu hea kerkimis- ja küpsetamisvõime. Veskis jahvatatud saia-, sepiku-, rukkijahu ja -piül, odratangud ja manna on väga eelistatud ja nõutud. Jahude headust kontrollivad kodu- ja välismaa katsekojad.

Veel kuulub Põltsamaa veinitehas ja viljapuuaed. Sinna meie aga ei läinud. Lühikeses seletuses andsin õpilastele ülevaate ka neist ETK ettevõttest. Veinikeldaris täidetud suured vaadid on nagu muinasjutu-kangelased: suvel tehases on vaikne, kibe töö algab alles sügisel. Kevadel on seal väga ilus — suures, hästi korrastatud aias tuhanded viljapuud ja marjapõõsad kõik on õieheiteis. Ilus on ka sügisel, kui küpsenud villi ootab korjamist.

Exkursioon oli lõppenud, vaimustus noorsoo hulgas ülim. Teda haarasiid pildid kiiresti arenevatest ETK tööstustest ja põhimõtted, mis on ETK edu aluseks. Need on — kauba kõrge headus, õiglase hind ja täiskaal. Sipelgausinusega ja raugematu püsivusega tehtud töö rahva heaks leidis noorsoo kõrge hindamise. Ja see haaras mindki. Kuis see annab hoogu ja jõudu, kui näed ja tead, et meie rahvuslikul tööstusel on sarnased alusmüürid ja ülesehitajad!

Maaleht

Peatoimetaja Jakob Loosalu.
«MAALEHT» on kõige kohasem ja odavam maarahva ajaleht. «MAALEHT» on kõige suurema lugejate arvuga ajaleht maal. Ilmub 3 korda nädalas. Tellides 50 senti kuus. Tellijaile palju soodustusi. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused.

Uudisleht

on alati üllatavalt huvitav. Kõige täielikumad kirjutused tähtsamatest kodu- ja välismaade sündmustest paljude illustatsioonidega. «UUDISLEHT» on loetavaimaid ajalehti Eestis. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused.

PEAKONTOR TALLINNAS, RATASKAEVU TÄN. 9.

Futuleht

toob põnevaid jutte, romaane ja vesteid paljude vastavate piltidega. «JUTULEHT» ilmub kord nädalas ja maksab tellides 45 s. kuus, «Maalehe» tellijaile 25 s. kuus. Tellimisi võtavad vastu postiasutused.

Romaan

kauni välimusega, värvitriikis, illustreeritud perekonna-ajakiri. Sisuks kodu- ja välismaade parimate kirjanike tööd ja populaarteaduslikud kirjutused. «RÖMAAN» ilmub 2 korda kuus, tellides 50 s. kuus. Tellimisi võtavad vastu postiasutused.

A.-S. EESTI REISIBÜROO

PEAKONTOR TALLINNAS, KINGA 3.

TELEFON 453-20.

OSAKONNAD:

TARTU, Suurturg 7. Telefon 5-72.

PÄRNU, Rüütli t., Endla majas. Telefon 1-13.

Telegr.-adress: ERBO, Tallinn ehk Tartu.

Raudteepiletite müük:

- a) kõikidesse kodumaa jaamadesse,
- b) kõikidesse Euroopa suurematesse linnadesse.

Laevapiletite müük:

- a) kõikidel kodumaa ja Baltimere liinidel,
- b) ookeanipileteid inglise, saksa, prantsuse, rootsi, hollandi, itaalia ja ameerika laevaliinidel, kõikidesse suurematesse ulgumere sadamatesse.

Esindus ja agentuur kõikidest suurematest Euroopa reisibüroodest. / Rahavahetus ning valuuta ost ja müük turistidele. / Välismaa passide ja viisumite muretsemine. / Ringreisipiletid turistidele terves Euroopas. / Ohusõidupiletid „Aero“, „Deruluffi“ ja „Lotti“ liinidele. / Kohalikkude omnibussiliinide piletid, o.ü. „Mootor“ ja teised. / Nõuanded ja arvestused reise kohta tasuta.

KL AVERITÖÖSTUS JOH. VIHMI PIANIINOD

oma kunstilise väärtuse ja puhta väljatöötuse eest on kroonitud kõrgemate ahindadega.

TARTUS, GILDITÄN. 7.

Esindajad: A. Schinmann, Valga, Kõie 1,
H. Käger, Pärnu, Rüütli 53.

A/S. „D. MIRVITZ JA POJAD“

Tallinn
Estonia pst. 13

Tartu
Raekoja 6

Suurim ja
soodsaim
ostukoht

maja-, köögi-, iluasjade- ja valgustuse-
tarbeasjades.

TRÜKIKODA

«ESTOTRÜKK»

TALLINN, S. KARJA 8
TELEFON 445-25

Parimad ja vastupidavamad
**jalgratta välis- ning
sisekummid**

Spordi-
Võimlemis- ja } **kingad**
Suvi- }

Kõikjal saadaval

Eesti Noorte Punase Risti
häälekandja

„Eesti Noorte Punane Rist“

Huvitav noorteajakiri.
Ilmub 10 korda õppeaastas.
Aastas 180 s., poolaastas
90 s., üksiknumbri hind 20 s.
Kümne eksemplaari tellija
saab ühe tasuta.

Toimetus ja talitus: Tallinn,
Niguliste 12, tel. 432-73.

Tellimisi võetakse vastu ka post-
kontorites ja koolide kantseleides.

Suvehooajaks

*väga rikkalikus valikus mood-
sates muustrites ja värvides
daamide käekotte, reisikohv-
reid, kunstkäsitöid odavate hin-
dadega suures valikus soovitab*

O. ZIMMERMANN

Tallinn, Harju tän. 34

Tartu, Suurturg 4

Pärnus, K. Lorenzi äri, Rüütli 41

„ARENG“ on ainus eesti vabaharidustöö-
ajakiri

Seepärast kõik haridustegelased tellivad „ARENG'ut“
ja soovivad oma tuttavale ajakiri

A.-S. „TEKLA“

Peakontor: TALLINN, SUUR KARJA 13/15

• TEL. 448-18

RIIDEÄRID:

Haapsalu, Ehte 2	tel.	1-57
Kuressaare, Kauba 2-a	„	72
Mustvee, Tartu 15	„	62
Narva, Peetri pl. 8	„	2-38
Petseri, Riia 1	„	1-17
Pärnu, Jänesselja 5-a	„	1-10
Rakvere, Turuplats	„	2-85
Tallinn, Suur Karja 15	„	445-23
Tallinn, Valli 10	„	468-02
Valga, Kesk 11	„	26
Viljandi, Tartu 6-a	„	2-40
Võru, Jüri 5-a	„	1-26

Müügil kindlate hindadega järgmiste kodumaa vabrikute kaubad:

Balti Puuvilla Ketramise ja
Kudumise Vabriku A/s-i

Kreenholmi Puuvillasaa-
duste Manufaktuuri O/ü-se

Sindi Tekstiilvabrikute Ühisuse
Eesti Niidivabrikute Ühisuse

Tarvitades välismaa kaupa voolab meie raha üle piiri,
suureneb järjest töötute arv, jääb vaeseks maa ja
rahvas!

Ostes kodumaa kaupa vähendame tööpuudust!

„Päevaleht“

on erakondadest rippumatu, levinuim ja loetavaim päevaleht Eestis. Suurim ning kasulikem kuulutamise leht.

„Laste Rõõm“

— loetavaim lasteajakiri.

Suurimad ning täielisimad raamatu- ja kirjutusmaterjalide kauplused, kirjanduse- ja paberilaod Eestis.

Täielisim

GRAAFIKATÖÖSTUS.

Trükikoda. Litograafia. Tsinkograafia.

Köitekoda.

TALLINNA EESTI KIRJASTUS-ÜHISUS.

Tallinn — Eesti, Pikk t. 2, oma majas.

Vabaharidustöö-tegelased! —

Eesti Haridusliidu kirjastusel on ilmunud järgmised **õpingi kavad** (a 10 snt.): *Seltskondlik kasvatus* (kava 9 töökoosolekuks). *Eesti maateadus* (12 töökoosol.). *Häädamine* (12 töökoosol.). *Kodanikuõpetuse õpiring* (15 töökoosol.). *Lavakunsti õpiring* (10 töökoosol.). *Majandusteaduse õpiring* (12 töökoosol.). *Aiandus ja mesindus* (12 tööök.). *Põldtaimkasvatuse* (13 tööök.). *Talumajapidamise õpiring* (10 tööök.). *Eesti loomakasvatuse* (14 tööök.). *Maaparandus ja heina- ning karjamaa kultuur* (10 tööök.). *Eesti kirjanduse algkursus* (18 tööök.). *Kõneõpetuse õpiring* (10 tööök.). *Põllutööriistade, maaharimise ja väetisõpetuse õpiring* (10 tööök.). *Eesti ajalugu* (12 tööök.). *Pärivus* (töökava 9—15 töökoosolekuks; hind 75 snt.).

Koostamisel on järgmised õpingi kavad:

Ed. Vilde' looming. Kodune kasvatus. Ühiskonnateadus. Loodusvaatleja põllul, niidul, metsas. Kaunis kodu.

Õpingide laenuraamatukogu. Valguspiltide laenukogu. Põhikirjad ja kodukorrad seltsidele. Nõuanne vabaharidustöö alal ja õpingide konsulteerimine.

Liidu laos saadaval — ajakiri „Vabaharidustöö“ aastakäigud (1927.—31. aastak. köidetult Kr. 5.—, broš. Kr. 4.—, 1932. aastak. köidet. Kr. 1.50, broš. Kr. 1.—).

E. Kubjas: „Õpingid“ (hind Kr. 1.25).

Soovitavate raamatute nimekiri (hind 25 senti).

EESTI HARIDUSLIIT.

S.-Roosikrantsi 12, Tallinn. Telefonid: juhatus 452-03, büroo ja teatritarveteladu 452-02.

KAKAO-ŠOKOLAADI-
JA KOMPWEKITEHAS

A/S
J. Brandmann

TALLINN

Odor on parim
hambapasta 30 SENTI
TUUB

TARVITAGE
POUDRE "BOUQUET"
<ODOR>^/

Kultuuri ja hariduse sõbrad!

E. Haridusliidu ajakiri

AREN G

PAKUB

Kultuur- ja haridusküsimusist huvitatuile kirjutusi tänapäeva kultuurinimese huvipiirkonda ulatuvaist küsimusist mitmesuguste teaduste alalt uemate uurimuste seisukohalt ja seisukoha võtmisi päevakorral olevate kultuuri- ja hariduspoliitiliste probleemide kohta.

Vabaharidustöö-tegelasile didaktilis-metoodilisi kirjutusi vabaharidustöö edukast rakendamisest meie olude ja võimaluste kohaselt; ülevaateid ja informatsiooni vabaharidustööst meil ja teistes riikides; seadusi ja määrusi vabaharidustöö (raamatukogunduse, õpiringide, kursuste, loengute, rahvaülikoolide), rahvamajade, avalike ettekannete korraldamise jne. alalt.

Väikelavade näitejuhtidele ja tegelasile — praktilisi juhatusi näidendite lavastamiseks; teateid liidu teaatritarvete laost; näidendite arvustusi väikelavade seisukohalt, mängimiseks soovitatavate näidendite nimestikke; juhtnööre näitelavade ehitamiseks.

Õpiringide tegelasile ja enesearendajaile — õpiringide kavu ja tegevuse kodukordi; õpiringide laenukogu raamatute nimestikke koos laenutamise tingimustega.

Kirjanduse ringvaateid, kroonikat, teadaandeid ja informatsiooni Eesti Haridusliidult ja liiduga kontaktis töötavalt seltsidelt.

„Arengu“ kaastöölisiks on hulk tuntud teadusmehi, hariduse- ja seltskonnategelasi.

Enesearendajad ja vabaharidustöö tegelased —

„AREN G“ on teie ajakiri.

Tellimisehind aastas 2 kr., poolaastas 1 kr. (poolaasta viisi tellimine on võimalik 1. I — 30. VI ja 1. VII — 31. XII). **Tellida saab igast postiasutusest.**

TOIMETUS: J. Rummo (peatolmetaja), A. Sibul, A. Särev ja E. Vender (vastutav toimetaja).

Toimetuse ja talituse aadress: Tallinn, S. Roosikrantsi 12, tel. 452-02.

